

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

№ 93
(19824)
2024 чылдың
декабрь 4
среда

Хүннүң үнери — 08.30
Ажары — 16.34
Хүн дурту — 08.04

Садар өртээ
хостуг

12+

Кадык болуру дег чугула чүве чок

Материалды 2-ги арындан номчуур.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырттырган чуруу.

142 муңну төлээн —
2,5 саяны алган

Совет үеде чер ажил-агый культураларын каңдаашкын, долу, үер дээн
ышкаш агаар-бойдустуң озал-ондаандан ыяап-ла камгаладылгазын
кылыр турган.

\ 3-кү арында

Шынчы болгаш быжыг
туруштуг болуру чугула

РФ-тиң Президентизи 2008 чылдың февраль 4-те Юристиң хүнүн де-
кабрь 3-те демдегеп эгелээр дугайында Чарлыкты үндүргөн. Ооң мур-
нунда Россияның юристериниң чаңгыс аай байырлаар хүнү чок турган...

\ 6-гы арында

839

кадыы кызыгаарлыг кижилерге
санаторийлерге халас дыштаныр
путёвкаларны берген.

«Артекке»
дыштанган

Тывадан 35 школачы «Артек» делегейниң уруглар төвүнге 2024 чылдың ноябрь 13-тен декабрь 3-ке чедир дыштанган.

Артекте «Бистиң шилип алган оруктарывыс» деп кыйгырыг-биле чоруп турар 13-кү тускай угланышкынныг сменаже тыва школачылар кирген. Уругларны аңгы-аңгы бөлүктөргө чарып, башкылар оларга 21 хонук дургузунда делгереңгей программаны белеткээн. Школачылар бо неделялар дургузунда янзы-бүрү ажилдарга боттарын шенеп, керамика, авиамоделирование, ус-дааранылга, флористика дээш оон-даа өске уруглар студияларына мастерлерниң рольдарын шенеп көргөнер. Уруглар культурлуг экскурсияларга, походтарга киржип, солун кижилер-биле ужурашып танышканнар. Жежээниң-не эртип турар культура-массалыг чыыштарны сонуургааннар.

«Шилип алган оруктарывыс» деп дыштанылга ээлчээ уругларның амыдыралына уттундурбас кылдыр артып каар дээрзинге бүзүрээр мен» — деп, Владислав Ховалыг бодунуң блогунда уругларның идепкейлиг дыштанылганын солун чуруктарын парлаан. Тыва школачыларга бо болуушкун, шынап-ла, улуг төөгүлүг. Россияның Өөрөдиге яамызы Кызылдың 20 дугаар школазынга Билиглер хүнүнде чурттуң Президентизи Владимир Путинниң эрттиргени «Чугула чүүлдер дугайында чугаа» деп кичээлдин киржикчилеринге путевкаларны берген.

Тывадан салым-чаяанныг школачылар, хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң база тускай шериг операциязының киржикчилериниң уруглары дээш 25 уруг «Артекте» ол-ла сменазына дыштанып турган.

Тывага 2023–2024 өөрөдиге чылы күрүнө баштыңының киржилгези-биле эгелээн. Владимир Путинниң эрттиргени ажык кичээл үезинде өөреникчилер ТШО киржикчилерин деткиринден эгелээш, Президентиниң ажил графиги, туризмниң хөгжүлдези, уругларның дыштанылга лагерьлерин тудары болгаш школага даштыкы дылдар өөрөдигезинге чедир янзы-бүрү темаларны сонуургаан.

/ Бистиң корр.

| «АРЫГ СУГ» ПРОГРАММА |

Шынарлыг ижер сугну
алыр аргалыг

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурда «Преображенский» микрорайонда туттунган чаа суг чыыр черни хынаан. Төлевилелди «Чурттаар оран-сава болгаш хоорай хүрээлени» Президентиниң национал төлевилелиниң «Арыг суг» федералдыг программасы-биле чартык чыл дургузунда боттандырган.

«Чоокку үеде чаа суг чыыр чер албан черлерин: уруглар садтарын, полицияны шынарлыг ижер суг-биле хандырап ужурулуг. Ол ышкаш тудуп ту-

рар улуг пунктулар: 825 олуттук школа болгаш спорт-культура төвүн база. Участоктарны кезип, керээ чарган кижилер-биле чугаалаштым, дыштанып

хүннерде күштерни болгаш курлавырларның хаара тутканын хынадым» — деп, Владислав Ховалыг бодунуң блогунда бижээн.

Преображенский микрорайоннуң 6 муң ажыг чурттакчылары суг чыыр черни тудуп, ону төпчүткен суг хандырылганын кошканы-биле шынарлыг ижер сугну алган. Келир үеде суурнуң ам-даа үш

микрорайонун суг хандырылганынга кожар.

Ол ышкаш Тывада «Арыг суг» төлевилел езугаар Ак-Довурак хоорайда эрги суг чыыр черни чаартып турар. Мында 30 муң чедир чурттакчылыг хоорайга таарыштыр тургускан чаа гидравликтиг тургузугну тудуп турар.

Тываның Тудуг яамызының медээзи-биле алырга, суг алыр ийи объектини ажылгалче кириген соонда, Тываның чурттакчы чонунуң 78 хуузу арыг суг-биле хандырттынып, республиканың чурттакчыларының 47 хуузу төпчүткен суг хандырылганын системазына коштунар.

«Арыг суг» федералдыг программаның кол сорулгазы — Россияның чурттакчы чонунуң көвей кезини төпчүткен суг хандырылга системаларында бедик шынарлыг ижер суг-биле хандыраары. Ооң мурнунда программа «Экология» национал төлевилелдин составына турган, Россияның Президентизи Владимир Путинниң эгелээш-кини-биле национал төлевилелдер 2019 чылда эгелээнин сагындыраал.

/ А. МОНГУШ.

Чингис СААЯНЫҢ тырт-тырган чуруу.

| ДЕКАБРЬ 3 — БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙНИҢ ИНВАЛИДТЕР ХҮНҮ |

Кадык болуру дег чугула чүве чок

Декабрь 3-те, Бүгү-делегейниң инвалидтер хүнүнде, Россияның караа көрбестер ниитилелиниң Тывада регионалдыг салбыры байырлыг хуралды организастан. Аңаа Кызыл хоорайның болгаш республиканың аңгы-аңгы кожууннарындан караа көрбес хамаатылар болгаш ТР-ниң Дээди Хуралының депутаттары Калбак Долаан, Анжела Канчыыр-оол, Росси Күжүгет, Айдана Шивит-Хуурак база Культура, Күш-ажыл болгаш социал политика, Кадык камгалал яамыларның төлээлери киришкен.

Россияның караа көрбестер ниитилелиниң Тывада регионалдыг салбырының даргазы Аңгыр Хертек баштаан ниитилелдин кежигүннери аалчыларын уткуп хүлээп алган.

Байырлыг хуралды ук ниити-

лелдин кежигүнү Анатолий Моңгуштуң 1970 чылдарда бижээни «Борбак-Арыг» деп ырызы-биле ажиткан. Караа көрбестер ниитилелиниң кежигүннериниң ансамбли чонга бараалгаан.

ТР-ниң караа көрбестер ниитилелинде ниитизи-биле

700–800 хире, а Кызыл хоорайда 300 хире караа көрбес инвалидтер бар. Караа көрбестер ниитилелиниң Россияга тургустунгандан бээр 100 чыл, Тывага тургустунгандан бээр 65 чыл оюн 2025 чылда демдеглээр, а клуб таптыг-ла 50 чыл бурунгаар үндезилетинген. Караа көрбестер ниитилелинге келир чыл үш дакпыр юбилейлиг чыл болур.

Байырлыг хурал болур бетинде херээжен улус аразына күжүн шенежер мөөрей болган. Карааның көөрү багай 12 киржикчиниң аразындан Таңды кожуунуң Сосновка сумузунуң төлээзи Чодураа Тюлюш тиилээш, 2 муң акша шаңналды алган.

«Бичимде кадыкшылым эки турган. Шору апарганымда, бир караам аарып эгелээш, хенертен көөрү баксырай берген. Ынчангаш 2-ги бөлүктүн инвалиди апарган мен. Бо байырлалга 10 ажыг чыл киржип тур мен. Чылдыңна чалаптарга, чедип кээр-дир мен. Күжүн шенежер оюнга ойнааш-ла, 1, 2 дугаар чер алыр-дыр мен. Биске шак мындыг хемчеглер эрттирип берип турары дээш өөрүп четтиргенимни илередир-дир мен. Мында чыгып келген эш-өөрге кадыкшылды

күзедим.

Кадык болуру дег чугула чүве чок. Ылаңгыя бичии уруглар караан камнап чорууру күзенчиг. Чаш кижини орун-дежектен аңдарып болбас. Бичии турда, билдинмейн барза-даа, улгадырга, карак-кулаанга-даа багай салдарлыг бооп болур. Ынчангаш бичии чаштарны эки хайгаараары чугула.

Баштай чаңгыс караам аарый берген. Эмнээшкин соонда кадык караамче халдай берген. Таптыг камнан-май, кадыг ажылдар кылып-каным ол, кадык караам база аарый берген. Чоорту бир караамның көөрү шуут баксыраан. Чүгле чаңгызы-биле бүлүртүң көрүп чоруур мен» — деп, Чодураа Тюлюш чугаалады. Ол өг-бүлелиг. Үш кызының бирээзи Томск хоорайда студент, а ийи бичиилери школачылар.

Байырлалга келген аалчылар хүндүлел бижиктерни, байыр чедиришкенин тыпсып, өртектиг белектерни сөңнеп, чылыг-чымчак сөстөр-биле чыылганнарны йөрээген. Байырлал оюн-тоглаа-биле уламчылаан.

/ Айдың ОНДАР.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырт-тырган чуруу.

142 муңну төлээн — 2,5 саяны алган

Совет үеде чер ажил-агый культураларын кандаашкын, долу, үер дээн ышкаш агаар-бойдустуң озал-ондаандан ыяап-ла камгаладылганын кылыр турган. Агаар-бойдустуң багай уржуктарындан чер ажил-агый культураларының чидириглерин күрүне камгаладылганының органнары 50 хуу чедир, а дыка улуг чидириглерлиг таварылгаларда 70 хуу чедир дуглап берип турган. Совет Эвилели буступ дүшкен, көдээ ажил-агыйның күрүне бүдүрүлгелери сандараан соонда, рыноктуг экономикаже шилчээн деп чарлаттынган чаа Россия үезинде тараа аймаан агаар-бойдустуң озал-ондаандан камгалаары шуут соксаан.

ладылганын баш бурунгаар кылдыртып алыры ажыктыг болгу дег.

Бир эвес Тывага хамаарыштыр алыр болза, совет үе соонда кандаашкындан чидириглерни Бии-Хем кожуунда арат-фермер Айбек Моңгуш 2022 чылда дугладып алган. Ол чылын Тываның девискээринге улуг кандаашкын дүшкен, тараажылар чаагай дүжүттү ынчан ажаап өстүрер арга чок болгаш, карылгага таварышканнар. Чогум-на кандаашкынның чылда Айбек Моңгуш агрокамгаладылга компаниязы-биле керээни чарып алган болгаш, саң-хөө талазы-биле улуг-ла чидириг чок арткан деп болур. Ынчан А. Моңгуш 400 га черге тараа үрезинин чаштырган, ооң барык чартыы кандаашкынга таварышкан. Агрокамгаладылга компаниязы керээ эзугаар 416 муң рубль-биле карылгазын төлөп берген. Ол дээрже агрокамгаладылгага төлээн дадывырдан барык 7 катап хөй акша болган. Оон аңгыда, 60 муң рубль акшаны республиканың бюджетинден Айбек Моңгушка дуза кылдыр үндүрүп берген.

Тарып өстүрер дүжүдүн камгаладыр дээш, чүгле Айбек Моңгуш ынчан хөделип

турган деп болбас. Тараа аймаа тарып өстүрүп турар дөрт тараачы-фермер ажил-агыйлар база 2022 чылда агрокамгаладылга ачы-дузазы алыр дээш, документилерни киирген. Оларның ийизи камгаладылга ачы-дузазын алыр аргалыг болганнар.

Айбек Моңгуштуң камгаладылга акшазын алганы бистиң республиканың байдалына көстүп көрбээн чүүл ышкаш кылдыр ынчан сагындырган. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг ону агаар-бойдузу кандаачал бистиң регионга эки чижек кылдыр үнелеп, агрокамгаладылга ажилын күштелдирип, ону суртаалдап, ооң ачы-дузазын алыр дээн көдээниң ажил-ишчилеринге юридиктиг дузаны улам ханызы-биле чедирерин ТР-ниң Көдээ ажил-агый яамызынга дааскан.

Тываның тараачын фермерлерни камгаладылга акшазын ап эгелээн 2022 чылда Тываның чеди кожууну — Эрзин, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл болгаш Чөөн-Хемчик канчаар-даа аажок улуг кандаашкынга таварышканнар. Ниитизи-биле 8,7 муң га тараа шөлү кандап кургаан, оон

» Тараа культу-
раларын агаар-
бойдустуң багай уржук-
тарының когаралдарындан
тараажылар баш бурун-
гаар камгалап алыр та-
лазы-биле ажилды орга-
низаастаар хемчеглерни
республиканың Көдээ
ажыл-агый яамызы сөөлгү
чылдарда доктаамал чору-
дуп келген.

ниити когарал 49,8 сая рубль болган. Бир эвес 2022 чылда тараажылар агаар-бойдустуң багай уржуктарындан камгаладылганы кылдыртып шыдапкан болза, кандаашкындан когарал элээн эвээш турар ийик.

Тараа культураларын агаар-бойдустуң багай уржуктарының когаралдарындан тараажылар баш бурунгаар камгалап алыр талазы-биле ажилды организаастаар хемчеглерни республиканың Көдээ ажил-агый яамызы сөөлгү чылдарда доктаамал чорудуп келген. Яамының массалыг информация чепсектеринге берген медээлери-биле алырга, 2024 чылдың июль айга чедир беш тараачын-фермер агаар-бойдустуң багай уржуктарының когаралдарындан камгаладылга керээлерин чарган. Ат-сураа Тывага билдингир тараажы, Таңды кожуундан Михаил Санниковтуң тараачын-фермер ажил-агыйы кызыл-тастың — 440 га, суланың — 100 га, Бии-Хем кожуундан Белек Намчиловтуң хууда ажил-агыйы кызыл-тастың — 83 га, суланың — 150 га, Айдың Соскалдың ажил-агыйы кызыл-тастың — 100

га, суланың — 150 га, Иван Ондарның хууда ажил-агыйы кызыл-тастың 400 га шөлүнүң камгаладылга керээлерин чарып алганнар. Чөөн-Хемчик кожуунда Роберт Кара-Сал кызыл-тастың 50 га, арбай-ның 10 га шөлүнүң когаралдан камгалаалының керээзин чарып алган.

Дүжүттү агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан камгаладып алган Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик кожууннарның элээн каш ажил-агыйлары агрокамгаладылга акшазын алганын Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый яамызы дыңнаткан. Бо чылдың кандаашкынындан чидириглерин агрокамгаладылга акшазы-биле кайы ажил-агыйлар дуглап алган дээрзиниң дугайында медээ яамының дыңнадыында чок. Оларның чидириглерин камгаладылганың "ВСК" акционерлиг ниитилели дуглап берген. Когаралын дугладып алган ажил-агыйлар ниитизи-биле 2,5 сая рубльди алган, а чазын керээлерни чарып тургаш, оларның төлээн акшазының ниити түңү 142 муң рубль. Бо чылгы 2,5 сая рубль 2022 чылдан бээр камгаладылга керээлери-биле ап келген акшаларның эң хөйү болган. Ол келир чылдарда Тываның көдээ ажил-агыйына агрокамгаладылганың непертээринге идиг боор чадавас.

Камгаладылганың "ВСК" акционерлиг ниитилели Тываның көдээ ишчилеринге телевидирлерни саадаашкын чокка шилчидип бээр дээш, чогуур хемчеглерни алганын Агрокамгаладылганың национал эвилелиниң президенти-зи Корней Биждов массалыг информация чепсектеринге дыңнаткаш, агрокамгаладылга хевири Тывага ам-даа сайыраар, камгаладып алыр тараа шөлдериңиң хемчээли ам-даа улгадыр, регионнуң көдээ ишчилериниң камгаладылгага бүзүрели улам быжыгар дээрзинге идегелин илереткен.

/ Ш. ЛОПСАН.

Чурукту интернет четки-
зунден хоолгалаан.

Ыттар халдаан таварылга саны эвээжээн

Кызыл хоорайның калчаа аарыы-биле таарымча чок зоназында кирген алды муң үш чүс хире өрегелерге ветеринария албанының специалистери четкен. Чазак Даргазының оралакчызы Уран-оол Ондар понедельникте Тываның Баштыңының Аппарат хуралына эпизоотиктиг халдавырга чок айыылдыг девискээрде чурттап турар хууда сектор-нуң бүгү чурттакчы чонун хаара туткан деп дыңнаткан.

Чурттакчы чонга калчаа аарыының дугайында хуудустарны тарадып, информастыг-чырыдышкын ажилын чоруткан. 3400 дириг амытанны тараан, ооң иштинде 2500 ажыг азырал ыттар бар.

Хоорайның эрге-чагыргазы найысылалда чедимчелиг

эвес черлерде черлик ыттары турар ажилды хүн бүрүде чорудуп турар, ынчалза-даа ытка ызырткаш, эмчи дузазын дилеп кээп турар кижилер ам-даа бар.

Ындыг-даа болза, ыттар халдаан таварылгалар саны эвээжээни демдеглеттинген. Росхереглелхайгааралдың

3400

дириг амытанны
тараан, ооң иштинде
2500 ажыг азырал
ыттар бар.

Тывада эргелелиниң дар-
газы Людмила Салчактың

дыңнатканы болза, эрткен неделяда ындыг дыңнадылгар 41 хуу эвээжээн: ооң мурнунда неделяда 34 кижиге дуза дилеп келген болза, бо удаада 20 кижиге болган. Беш чагырга чериниң девискээринге ытка ызырткан таварылгаларны демдеглээн: Кызыл хоорайда 12, Кызыл кожуунда 4, Ак-Довурак хоорайда 2, Барыын-Хемчик биле Улуг-Хем кожууннарда 1-1.

Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 9,2 хуу эвээшке азы 100 муң чурттакчыга онааштыр 5,9 кижиге калчаага удур дуза дилеп

келгени демдеглеттинген. Байдал чүгээртээн-даа болза, хоорайда байдал нарын, дириг амытаннардаан аарыгның тарап болуру улуг дээрзин эпидемиологтар дыңнаткан. Хоорайга айыылдыг аарыгның тараарын болдурбас, найысылал чурттакчыларының амы-тынынга база кадыынга айыыл чок чоруктуң чугула хемчеглерин алыр ажилды уламчылаарын ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Уран-оол Ондар негээн.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга
албаны.

“ЭКИИ” деп шуулган

Ноябрь 28–29 хүннеринде Кызыл хоорайда Аныяктар өргээзинге “ЭКИИ” (Экономика, культура, инновация, искусство) деп чогаадыкчы үлетпүрлер шуулганы болган. Регионнуң чогаадыкчы экономиказын хөгжүдөр болгаш нептередиринче, чаа-чаа эгелээшкннерни хаара тударынче база арга-дуржулга солчур платформаны тургузарынче угланган шуулганга Чазак Даргазы Владислав Ховалыг киришкен.

“Республикада чаа төртүтүнүп турар адырга албан-ёзу аайы-биле ЭКИИ (Экономика, культура, инновация, искусство) деп ат кончуг тааржыр болуп турар. Өске талазында, бистиң тыва дылывыста менди сөзү сайзыралче, кады ажылдажылгаже чалап турар.

Чогаадыкчы үлетпүр бөгүн чаа мода угланышкыны эвес-тир. Биске болза, чаа-чаа ажылчы олуттарны тургузар, Тываның бот-тускайлаң өнчүзүн нептередир, регионнуң орулгалыг кезээн өстүрер арганы чаа технологиялар дузазы-биле берип турары” – деп, ол чугаалаан.

Шуулган дараазында угланышкыннарлыг эрткен: экономика адырындан чогаа-

дыкчы үлетпүрлер болгаш экономика, культура болгаш уран чүүл адырындан дизайн болгаш мода, чурулга болгаш улусчу тывыштар, туризм болгаш культурулуг салгал, кинематография, чаартылгалар адырындан IT болгаш чургайлыг технологиялар, медиа кирип турар. Оон аңгыда, эксперттер-биле дискуссиялар, мастер-класстар, воркшоптар, чогаадыкчы төлевилелдерниң делгелге-таныштырылгалары, күрүнө деткимчезиниң болгаш инвестицияларны аргаларының сайгарылгазы болган.

“Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорук база хууда сайгарлыкчыларның эгелээшкннерин деткири” национал төлевилелдиң “2022–2024 чылдарда Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдэзи” күрүнө программаның “ТР-ниң сайгарлыкчы чорукту деткиир фондузунуң” боттанылгасынга кызыгаарланып, республиканың биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң төлээлеринге шак мындыг онзагай хемчегни эрттирер деп турар ужуру ол.

Бо шуулган дээрже чогаадыкчы үлетпүрлер адырында республика чергелиг эң-не кол болушкун. Ооң бүгү-ле

» Москвадан болгаш Сибирьден

улуг арга-дуржулга-
лыг спикерлер хууда
сайгарлыкчылар-биле
боттарының арга-дур-
жулгазын үлежип, амгы
үеде кайнаар күжүн үн-
дүрери чугулазын чугаа-
лашкан.

киржикчилеринге ажык чугаалажыр чер болган. Ол ажык чугаа үезинде сонургалдыг кижилер боттарының талазындан чогаадыкчы адырларның төлевилелдерин, оларның национал продуктуларының дугурушкан стратегияларын тургузуп, Тыва Республиканың экономиктиг байдалдарында дүүштүр ажылдың болгаш амыдыралдың дээштиг хевирлерин тывар.

Шуулган аңгы-аңгы тематиктиг шөлчүгештерден тургустун-

ган. Аңаа чогаадыкчы аныяктарның төрөөн чер-чуртунга боттандырып болгу дег ажыл-херээн база онзагай чогаадыкчы төлевилелдерге күрүнениң болгаш регионнуң деткимчелерин сайгарып чугаалажыр. Улуг кичээнге тускай чогаадыкчы сайгарлыкчы чорукче болгаш ук адырда хоойлу чогаадылгасынче угландырар. Шөлчүгештерге бизнес, IT технологиялардан эгелээш, чогаал, кино талазы-биле мергежирииниң чажыттарын ажыдар. Онза кичээнге кино, хөгжүм, чогаал дээш оондаа өске чогаадыкчы үлетпүр продуктуларынга тыва дылды нептередир айтырылгарже угландырар.

Москвадан болгаш Сибирь-

ден улуг арга-дуржулгалыг спикерлер хууда сайгарлыкчылар-биле боттарының арга-дуржулгазын үлежип, тускай үлетпүрлерниң аажок улуг күчү-күжүн канчаар ажылаарын, амгы үеде кайнаар күжүн үндүрери чугулазын чугаалап берген.

Шак мындыг шуулганы Тывада регионнуң чогаадыкчы экономиказын хөгжүдөр болгаш нептередир, чаа-чаа орулгалыг шыгжамырларны хаара тудар, арга-дуржулга солчур шөлчүгештер тургузар, тускай чогаадыкчы төлевилелдер боттандыра сорулгалыг бир дугаар эрттирер турар.

/ Бистиң корр.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырт-
тырган чуруу.

Эрткен неделяда чурттакчы чон “Хөмүр-даш продукциязы” күрүнениң информастыг системаның (КИС) ажылынга хамаарыштыр хомудалдарны кириген – хөмүр садып алырынга чугула херек QR-кодту бүрүткедип алып дээрже, система ажылдавайн турарын дыңнаткан.

Республиканың Одалга болгаш энергетика яамызы чурттакчы чонга таарымчалыг кылдыр системаны чаартып турганындан, түр үеде ынаар киртинмейн турганын тайылбырлаан. Ам QR-кодту боттары бүрүткедип, ону алыры, чүгле каш минутаның ажылы апарган.

Чондан айтырылгарның көвей кезии эрткен чылгы QR-код-биле хөмүр садып ап болур бе, ону чидирип алган, азы оозу чок болза, канчаарыл деп айтырылгар келген. “Хөмүр-даш продукциязы” КИС-ти чаарткан соонда, эрткен чылдың куар-кодтары база чаарттылган, ынчангаш бүрүткелдиг хамаатылар чаа

кодун алып дизе, системаже кирерин яамы тайылбырлаан.

КАНЧААР БҮРҮТКЕДИРИЛ БАЗА QR-КОДТУ АЛЫРЫ

Системага бүрүткетпээн кижилер <https://cpgu.rtyva.ru> шөлүгже киргеш, ону кылдырып ап болур. Шөлүгже кире бергеш, тайылбыр езугаар операцияны кылыр. Бир эвес бергедежиң турар болзуңарза, Чаңгыс аай тайылбыр албанының 8(39422)5-15-49 дугаарлыг телефонунче долгаар. Системага бүрүткеткеш, хуу кабинетинге бажыңын айтып, немээн соонда, бодунуң

«Хөмүр продукциязы» КИС-те 64 муң өреге бүрүткеттинген

адресинче баскаш, QR-кодун алып. Тодаргай бажыңның шөлүгө санаан херек тонназын айыткан кодту алып. Бо-ла шөлүгден чаарттылган QR-кодту катап база хуу кабинет таварыштыр ап болур.

СИСТЕМАГА БҮРҮТКЕДИРИ БАЗА QR-КОДТУ АЛЫРЫ

Бир эвес системага боттары бүрүткедип азы QR-кодун кирип шыдавас болза, чурттап турар чериниң аайы-биле муниципалитеттиң чагыргазында МФЦ-ден, ол ышкаш Тываның Одалга болгаш энергетика яамызының дараазында дугаарлыг телефоннарындан 8(39422)5-16-86, 8(39422)5-15-49 дузаны дилеп болур.

QR-КОД ЧОККА ХӨМҮРНҮ САДЫП АЛЫРЫ

“Хөмүр-даш продукциязы” күрүнениң информастыг системасында ооң мурнунда бүрүткеткен хамаатылар QR-код чокка, паспортун база СНИЛС-ин көргүскеш, Каа-Хем азы Чадаана хөмүр уургайларында күрүнениң болгаш хуу складтарындан хөмүрнү садып ап болурун Тываның

Одалга болгаш энергетика яамызы сагындырган.

ХӨМҮРНҮ КАЙЫЫН САДЫП АЛЫРЫЛ

Бөгүнде “Хөмүр-даш продукциязы” күрүнениң информастыг системасында республиканың 64 муң хире өрегеги бүрүткеткен, 44,5 муң ажыг тонна хөмүрнү садып алган. Тываның 16 кожуунунда ажылгалда деңзилерлиг 36 одаар чүүл складтары ажылдап турар. Тыва Республиканың Чазааның 2023 чылдың декабрь 29-та №970 доктаалы-биле бадылааны өртек-үнелиг хөмүрнү Каа-Хем уургайының чанында чүгле чаңгыс күрүнө склады садып турар, чон дыка дүрген садып апаарындан бөгүн ында одаар чүүл чок.

Амгы үеде хуу сайгарлыкчылар 23 хөмүр складын хандырып турар, «ТСП» КУБ-та 13 күрүнө склады бар. Чурттакчы чон хуу хөмүр складтарында одаар чүүлдүң чогуң дараазында дугаарларже дыңнадып болур - 8(39422)5-15-49, 8(39422)5-16-86, а күрүнө складтарында байдалды 8(39422) 2-03-53 дугаар хүлээп ап турар.

СКЛАДТАРДА ХӨМҮР- ДАШТЫҢ ӨРТЕК-ҮНЕЗИ

“Хөмүр-даш продукциязы” күрүнениң информастыг системасындан Тываның шупту хоорайларында болгаш кожууннарында хөмүрнүң өртек-үнениң көөр дизе, <https://cpgu.rtyva.ru> сайтында интерактивтиг картада муниципалитеттиң ылгавыр демдээнче базар. Картада складтың азы уургайының адын, ооң адресин, ажылының графин, бар хөмүрнүң марказын база тоннада өртөөн, склада чеже тонна одаар чүүл барын айтып каан болур.

Каа-Хем биле Чадаана хөмүр уургайларында чурттакчы чонга бир тонна хөмүрнүң өртөө QR-код-биле 2765 рубль, а складтар хөмүр бүдүрүлгезинден чурттакчылыг черниң ыраан көрүп, хөмүр сөөртүп-чедиргениниң чарыгдалын кадып, өртекти немеп алырлар. Чижээ, Каа-Хем суурнуң Мелиораторлар кудумчузунда хуу сайгарлыкчы Монгуш А.С.-тиң одаар чүүл складында бир тонна хөмүрнүң өртөө – 3155 рубль.

/ А.МОНГУШ.

Чурукту интернет четки-
зинден хоолгалаан.

| КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС |

Чаарттынган «Чедер» курорт

Чедер хөлдүң эм-дом шынары тус черниң чурттакчы чонунга шаандан бээр билдингир чораан. Бо хөлдүң суунга эштип, малгажы-биле чагынарга, оорга-моюн, даван-даяк, чүстер аарыры чүгээртээр боорга, чайгы чылыг хуннерде бо хөлге кирип турганнар.

Чер адаандан үнген душтуг сугга янзы-бүрү оът-сиген ириндилери холумактыг малгажының хоюдур эзилгени, эртемде “артемиялар” деп аттыг курттар хөлдүң суун хоралыг чүүлдерден арыглап турары дээш Чедер хөлдүң чоок-кавы девискээриниң агаар-бойдузунуң онзагай байдалы эм-дом шынарлыг кылдыр чайгаар бүткен. Эртемденнер шинчилеп көөрге, хөлдүң чүгле эм шынарлыг малгажының кылыны 1 метр хире болган. Бөдүүнү-биле чугаалаарга, Чедер хөл — малгаж-балар, оът-сиген ириндизиниң эм-дом шынарлыг душтуг суглуг холумаа. Хөлдүң эринге селгүүстээрге безин, ооң агаары кижиниң тыныш органнарын чайгаар-ла эмнеп турар.

Тыва Арат Республика 1921 чылда тургустунган соонда, чүгле 11 чыл эрткенде, 1932 чылда “Чедер” курортту Совет Эвилелиниң дузазы-биле ажитканы хөлдүң тергийн эм-дом шынарының бадыткалы. Совет үеде “Чедер” курортка дыштанып, эмненип келгеннерге аъш-чем, удуур-чыдар, дыштаныр талазы-биле ачы-дуза шоолуг эвес-даа болза, хөлдүң суунуң болгаш малгажының эм-дом шынары кижилерни бодунче сорунзалай хаара тыртып турган. Чедер хөлдүң эм шынарын билир кижилер Совет Эвилелиниң барык шупту булуңнарындан кээп турганнар.

Совет Эвилели буступ дүшкени-биле кады “Чедер” курорт сандараан. Ынчалза-даа Тываның эрге-чагыргазы курортче анаа-ла кайгап орбаан, ону бут кырынга тургузар талазы-биле хемчеглерни ап чорудуп турган. Ынчалза-даа күзенчиг түңнелдер чедип алдынмаан. Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдизиниң хууда программазын хүлээп ап, ону боттандыраарыга акшалан-

дырышкынны федералдыг төптен үндүрүп эгелээрге, “Чедер” курортту катап тургузарын ол программага кириген. Бо удаада курортту үндезини-биле чаартыр сорулганы республиканың амгы удуртулгазы салган. Ооң күүселдези Тываның Баштыңы Владислав Ховалыгының хууда контролюнга турган. Курортту чаартырының төлөвилелиниң ниити чарыгдалдары 1157,53 сая рубль деп санап үндүргөн. Ооң иштинде 350 сая рубль инвестор компания “Чедерниң” акшазы. Тудуг ажилдарын “Суугу” кызыгаарлаан харысалгалыг ниитилел чорудуп турган. Ажилдар 2022–2024 чылдарда шалыпкын болган. Ол үениң дургузунда амгы үениң курорт кадыкшылга черлериниң ажил-чорудулгазының негелделеринге бүрүнү-биле дүгжүр чаа курортту тудуп үндүргөн.

“Чедерге” сөөлгү каш чылдарда барбаан кижичаарттынган курортту чарашсынып көөр, аңаа магадап эмнедир. А совет үениң “Чедер” курортунга, амгы үениң “Чедерин” деңнээн-даа дүжүү чок. Ында улуг эмнелге төвү, үш каът пансионат, дыштанып келгеннер чурттаар алды бажыңны туткан. Эмнелге төвүнүң адаккы кадында кадыкшыдылга эмнелгезиниң алды блоктары бар. Ында амгы үениң бедик технологиялыг дериг-херекселдерин тургускан. Оларны ажыглап, янзы-бүрү аргалар-биле сугга болгаш малгаж ажыглап эмнээри дээш оон-даа өске кадыкшылга-эмнелге процедураларын чорудуп турар. Эмнелге төвүнүң кырыкы кадында кадыкшылын

экижидип келген кижилерни хүлээп ап, шинчилер эмчилерниң кабинеттери, эмнээш-кин процедуралары эрткен кижилерниң дыштанырынга таарыштыр дерип кылган зал, шай дээш өске-даа сускуннар ижип ап болур шайлааракчы-гаштар бар. Кадыкшылын экижидип алыр дээш келген кижилерге ачы-дуза чедирериниң кандыг байдалын эмнелге төвүнде тургусканын тайылбырлап бижири узун, ону чүгле “Чедер” курортка кадыкшылын экижидип баргаш, билип ап болур.

Эмнелге төвүнүң дужунда, оон ырак эвесе чаагайжыды туттунган чуртталга корпустары бар. Аңаа ниитизи-биле 200 хире кижини хары угда чурттадып болур. Чаңгыс, ийи, дөрт кижичурттаар өрээлдерде тамчыктыг дыштанырынга шупту чүве таарымчалыг. Хөлге эжингеш келгеш, чунуп алыр душ, арыланыр чер бар. Чедер хөлдүң эрииниң курорт девискээрин-

» Адаккы кадында кадыкшыдылга эмнелгезиниң алды блогу бар. Ында амгы үениң бедик технологиялыг дериг-херекселдерин тургускан. Оларны ажыглап, янзы-бүрү аргалар-биле сугга болгаш малгаж ажыглап эмнээри дээш оон-даа өске кадыкшылга-эмнелге процедураларын чорудуп турар.

де участогу база дыштанып келген кижилер хөл эриинге селгүүстээринге болгаш сугга эштинге эптиг кылдыр дескилендир кылдырган. Хөл кыдында чайгы үеде эштир бассейнер комплекзин туткан, бичии уруглар болгаш улуг кижилер бассейнери ийи аңгы.

Хөл кыдындан болгаш бассейнерден ырак эвесе 10 бичии бажыңчыгаштарны, дыштанылга болгаш оюннар шөлдерин бюджеттен дашкаар инвестиция акшазы-биле туткан. Күзелдиг кижичаа бажыңнары хөлезилеп ап болур. Бо бажыңнарга кыжын база чурттап болур, чүге дээр-ге оларны электри күжү-биле чылдыр.

“Чедер” курорттуң девискээриниң чаагайжыдылгазынче база улуг кичээнгеини салган. Оруктары авто-транспорт шимчээшкенинге, кижилер кылаштаарынга таарымчалыг кылдыр туткан. Шиви, хадың дээш өске-даа ыяштарны тарып, чечектер олуртур черлерни кажаалаан. Эң ылаңгыя чайгы үеде курорттуң девискээри ногаан шыктары, янзы-бүрү чечектерлиг шөлчүгештери-биле улам чараш апаар.

Бо чылдың ноябрь 16-да

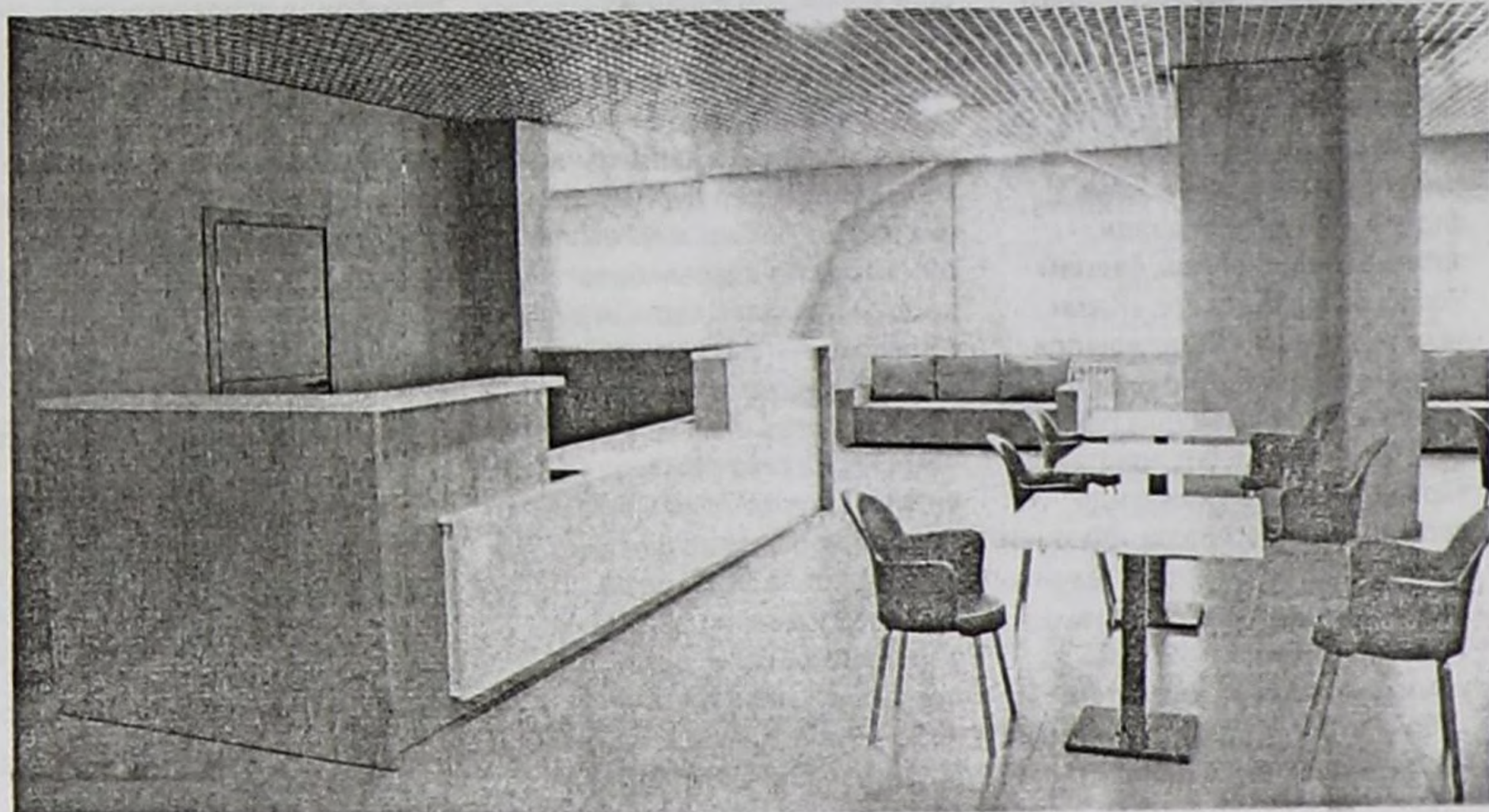
“Чедер” курорт путёвканы садып эгелээн. Бир хонукта дыштанылганың өртээ чурттаары, чемненири болгаш кадыкшылын экижидери-биле кады хаара 7 000 рубль деп чарлаан. 7 хонук курорттаарга — 49 муң рубль. Чамдык кижилерге ыңдыг өртек дыкаар кылдыр сагындырган. Ол хире өртекке таарзынмаан хөөнүн элээн каш кижичаа “Чедер” курорттуң ВКонтакте арынынга илереткеннер. Ноябрь 19-та путёвканың өртээн 1 хонукта 5 муң рубль чедир чиигеткен. Ол дээр-ге чурттаарынга таарымчалыг өрээлге бир хонганы, хүнде үш катап чемненгени болгаш кадыкшыдылга эмнээшкенин алганы дээш. Бо хире өртекке чамдык кижилер таарзынганнар. Чижээлээрге, Алёна Норбу: “Соңгаар чоруурга, орукче база хөй акша чарыыр, өртектер улуг боор чораан. Ынчангаш хөй-хөй чонувус эмнедип, дыштанырын күзээр-дир мен” деп бижээн.

Чаартыр туткан “Чедер” курортка баштай дыштанган кижилер оларга көргүскен ачы-дузаның шынарынга болгаш өртээнге хомудал чок болганы социал четкилерде бижимелдерден илдең. “Чедерниң” чедирген ачы-дузазы “Белоуриха” болгаш өске-даа улуг курорттарның ачы-дузасындан канчап-даа дорайтавас деп оларның бирээзи бижээн. Ынчалза-даа кадыкшыдылга процедураларының өртээн путёвка өртээнге баш бурунгаар кирип санап каары ол курорттарның практикасында чок, кандыг процедура алырын эмчилерниң шинчилгезиниң түңнелинден болгаш клиентиниң күзелинден хамааржырын чамдык кижилер демдеглээн.

Тываның эм-дом шынары хөлүнде “Чедер” курортка кадыкшылын экижидип дыштанып алырынга хамаарыштыр чоннуң хамаарылгазы мындыг янзылыг: Россияның өске регионнарда курорттарже дыштанып баары шүүттүг, орукка чарыгдалдар база эвээш эвес, “Чедерге” дыштаныры черле таарымчалыг.

/ Ш. МОҢГУШ.

Буян ООРЖАКТИҢ тырттырган чуруктары.

ДЕКАБРЬ 3 – ЮРИСТИҢ ХҮНҮ

Шынчы болгаш быжыг туруштуг болуру чугула

РФ-тиң Президентизи 2008 чылдың февраль 4-те Юрист хунун декабрь 3-те демдегледип эгелээр дугайында Чарлыкты үндүрген. Ооң мурнунда Россияның юристериниң чаңгыс аай байырлаар хуну чок турган. Ынчангаш РФ-тиң Президентизи В.В. Путин Юрист хунун үндезилээн.

Юрист хунун декабрь 3-те кылдыр үндезилээн ужуру болза, 1864 чылдың декабрь 3-те Россияга шүүгү уставтарын хүлээп алган. Оон эгелээш-ле, 1917 чылга чедир Россияның юристери декабрь 3-тү байырлап чораан. 2008 чылда тускай хуну үндезилээн соонда, 2009 чылдан эгелээш, Россияга «Чылдың юризи» деп дээди юридиктиг шаңналды шылга-рааннарга тыпсып эгелээн.

Профессионал байырлалын таварыштыр чонга юридиктиг ачы-дузазын кадып чоруур, дуржулгалыг юрист Баяна Ондарны «Шын» солунуң номчукчуларына таныштырар-дыр бис.

– Баяна Бавуевна, төрөөн чериңер, төрөл чонунар дугайында чугаалап бээр силер бе?

– Авам, ачамның чеди ажы-төлүнүң беш дугаары мен. Үш оол, дөрт кыс бис. 1991 чылда Сүт-Хөл кожуунуң Кызыл-Тайга ортумак школазын дооскаш, Улан-Удэ хоорайга баштай башкы техникумун, оон педагогика институтунуң күш-культура факультетин доостум. Күш-ажылчы базымнарым төрөөн школамга башкылааш-кын ажылындан эгелээн.

– Башкы мергежиңерни юрисче солаан чылдагааны чүдөл?

– Ийи дугаар кызымны азырап олургаш, херээжен кижиге күш-культура башкылап чоруурга, арай-ла берге деп билгеш, чашкы шаамда-ла күзелелимни чедип алыр деп шиитпирледим. Баштай Кызылдың экономика болгаш эрге-хоойлу техникумун, оон соонда 2004 чылда Москваның националдар болгаш регионнар харылзааларының институтунуң юриспруденциязын доозуп алдым. Ийи дугаар дээди эртемни чедип алгаш, баштай Росхереглелэвилелге, «Капитал» медицина камгаладылга черинге юристтеп, оон килдис эргелекчилеп ажылдап турдум. 2007 чылда суд приставтарының Сүт-Хөл кожуунда салбырындан эгелээш, РФ-тиң суд приставтарының ТР талазы-биле эргелелинге, Эрзин, Улуг-Хем, Кызыл, Каа-Хем кожууннарда база Кызыл хоорайга шүүгү приставтар эргелекчилеп ажылдап чордум.

Сөөлүндө, Каа-Хем кожуунга эргелекчилеп тургаш, хундүлүг дыштанылгаже үндүм.

Амгы үеде ТР-ниң арбитраж судунуң чоогунда бактаап турар арбитраж эргелекчизиниң хүлээлгелерин күүседип чоруур мен.

– Силерниң билиишкиңиңер-биле юрист кижиге кандыг болур ужурулуг?

– Чоннуң эрге-ажыын камгалап ажылдап чоруур кижиге шынчы болгаш быжыг туруштуг болур ужурулуг. Кол-ла чүүл – дуза дилеп келген хамаатының эрге-ажыын камгалап, ооң айтырыын шын шиитпирлежир. Бодунуң мергежилин кончуг эки билири чугула. Ынчалза-даа билигден аңгыда, дуржулга база чугула черни ээлеп турар дээрзин утпаза чогуур. Ынчангаш хөй херектерге киришкен тутум, юристтиң дуржулганы улам улгадып олурар. Чонга дуза кадар дээш, чаа чүүлдерге өөренип, бодун боду немей сайзырадыр.

– Юрист кижиниң ажылында эң-не берге чүүлдер чүү ирги?

– Бо мергежилде барык 25 чыл дургузунда ажылдап чор мен. Хөй чылдар дургузунда ажылдааш, юрист мергежилдин берге талаларын база көрдүм. Хамаатыларның дуза дилеп келген айтырыглары янзы-бүрү болур. Кандыг-ла бир чылдагаанның уржундан, чижээ, чурттаар оран-савадан үндүртүп турар дээн ышкаш, чурттаар оран-сава болгаш ажы-төл-биле холбашкан херектер кижиниң сагыжына аар-берге кылдыр артар боор чорду. Оон ыңай бир берге херек – өг-бүлө чарылганда. Чүге дээрге өг-бүлениң чаш

ам-даа төнмээн болгай. Ол 11 айның түңнели-дир. Өре-ширеге туттурган чонга дуза кадып ажылдап турар бис.

– Хамааты кижиге өреленмес дизе, чүнү билген турар ужурулуг?

– Бирээде, хуулуг чээли алыр бетинде чүнү-биле төлээр мен деп чүвени ыяк бодап алган турар ужурулуг. Канчаар, кандыг арга-биле ол өрени дуглаптар мен деп баш бурунгаар боданып алгаш, чээли алыр. Ийде, арга-жоктан өре-ширеге туттуруп бергедежи берген таварылгада юристерге баар, юридиктиг арга-сүмө дилээр. Өре-ширени үндүр бижиң, ооң-биле хун бүрүде ажылдап турар, идегелдиг специалисти тып алыр. Юрист бүрүзүнүң квалификациязы база аңгы-аңгы. Ынчангаш оларның дуржулганы база көңүс аңгы болур. Эң-не кол чүүл – өнчү-хөреңгизин санап түңнөп алгаш, бо хире чээлини алыр болзумза, мооң-биле дуглаптар-дыр мен деп баш бурунгаар санап, бодап алгаш, чээли алыры чугула.

– Келир үениң юристеринге кандыг чагыч бээр силер?

– Тывада ийи арбитражтыг эргелекчи бар бис. Юрист болур күзүлдиг ажы-төлге күзээрим болза, антикризис башкарылга салбырынга өөренип алгаш, саң-хөө талазы-биле база өөренип алырын сүмелээр-дир мен. Соңгаартан келген саң-хөө башкарыкчылары-биле ажылдаары дыка берге болур. Ынчангаш тус черниң ажы-төлү ол мергежилди чедип алыры күзениң. Юриспруденцияны доозуп алгаш, немей саң-хөө талазы-биле ажылдаар квалификацияны шиңгээдип алыры чугула. Бо мергежил черле артык эвес.

– Профессионал байырлалыңар таварыштыр коллегаларыңарга чүнү күзээр силер, Баяна Бавуевна?

– Тываның юристеринге чедишкinnerни, кол-ла чүүл – чоннуң эрге-ажыын шын камгалап берип, чонунга шын бараан болурун күзээр-дир мен.

– Чоннуң хомулдалдарын дыңнаар, шын дээш туржур ажылдыг ышкыжыл силер, кайың күш ап чоруур силер? Хостуг үеңерни канчаар эрттиреринге ынак силер?

– Аян-чоруктап, чараш черлер көрүп, агаарларыңа дыка ынак мен. Интернет харылзаа чок черге чоок улузум-биле чорупкаш, каш хондур арыг агаарга дыштаныр-дыр мен. Куңгуртугга четпээн дээрден башка, Тываның шупту чараш булуңарыңа барып кааптым.

/ Айдың ОНДАР чугаалашкан.

Демниг холу-биле кылган

Кожууннарда улуг назылыг Өгбелер төптери дайын-чыларга ачы-дузалыг ажыл-ишти кылып турар.

Россияның социал фондузунуң Тывада салбырының клиентилер-биле ажылдаар албаны улуг назылыг улуска хостуг үезин амыр-дыштыг эрттирип, ылаңгыя ачы-буянныг чоруктар кылырынга ажыктыг төптнерни тургускан.

Чөөн-Хемчикте Өгбелер төвү бо чыл дургузунда шериглерге чаштыр четкини хөйү-биле аргып турар. Ноябрь 24-те бистиң дайынчыларывысче 136 четкини чорудуп берген.

– Чаштыр четкиден аңгыда, часпайн адар снайперлерниң хеп кырындан кедип алыр четкилерин база аргып турар бис. Бистиң пенсионерлеривистиң холу эптешкен, дыка дүрген аргыыр. Шалыпкын ажылдап турар – деп, Чөөн-Хемчик кожуунда төптүң куратору Наталья Ооржак чугаалаан.

Туран хоорайның Би-Хемниң Аныяктар төвүндө камгалап четкилер аргыыр аңгы штаб тургускан. Улуг өгбелер, школачы-волонтерлар, Баштайгылар шимчээшкениниң кожунда салбырының кежигүннери аңаа хуннүң-не кээп турар.

– Дайзынга билдирбейн, чаштып алырыңа бо четкилер дузалаар, дайынчыларывысты камгалаар. Чаңгыс илбек, чаңгыс доң-даа кылырывыска, ниити ажыл-херекке үлүүвүстү киригенивис болур. Мөңгүн баштыг волонтерларның аныяк-чалыы уруглары-биле кады ажылдап турары өөрүнчүг-дүр – деп, Туранда төптүң куратору Любовь Алексеева демдеглээн.

Чаа-Хөл суурда өгбелер төвү өске кожуннарда эш-өөрүңге демнежиң келген. Дооразы 7, узуну 3 метр чаштыр четкини олар аргып доозупкан.

– Бир дугаар кылган четкивис бо-дур. Ону кылырыңа хөй материал болгаш хөй хол херек болду. Төптүң шупту кежигүннери-биле кады аргып турдувус. Ооң мурнунда балаклав – чүгле караа көстүр кылдыр кедип алыр муңгаш бөрттер, рюкзактар даарап турдувус. 2024 чылдың чазын 20 бөрттү, 20 рюкзакты аш-чем-биле иштээш, дайынчыларже чоруткан бис – деп, чаа-хөлчүлөрниң идепкейлиг төвүнүң удуртукчузу Мария Хомушку дыңнаткан.

Кожууннарда Өгбелер төптениң адресин болгаш эрттирер хемчеглериниң расписаниязин РСФ-тиң регионалдыг салбырының сайтызындан көрүп ап болур.

/ Тывада Социал фондунуң салбырының медээлеринден Р. ДЕМЧИК очулдурган.

| НАЦИОНАЛ ТӨЛЕВИЛЕЛ |

Чаарттынган улусчу театр

Сөөлгү чылдарда РФ-тиң “Культура” национал төлевилели-биле республикада дыка хөй культура албан черлеринге капиталдыг септелгелер, чаа тудуглар немешкилзэн. Оларның аразында Мөңгүн-Тайга кожуунунун уругларның ном саңына, Кызыл-Хая суурда уругларның уран чүүл школазынга капиталдыг септелгелерни чоруткан. Ийи чыл бурунгаар РФ-тиң “Көдээ черлерни сайзырадыры” национал программа-биле Мугур-Аксынга чаа Культура бажыңы туттунгаш, 2021 чылда ажылгалче кирген.

Бо хүннерде Мугур-Аксында 1958 чылда колхозчуларның боттарының күжү-биле туткаш, 1963 чылда ажылгалче киригени көдээ. Культура бажыңында РФ-тиң “Культура” национал төлевилели-биле капиталдыг септелгени доозуп турар. Ол дугайында Мөңгүн-Тайга кожуунунун культура килдизиниң эргелек-

чизи Ульяна Хертек тодаргай чугаалап берген:

— Бистиң кожуунга 2021 чылда чаа Культура бажыңы ажылгалче кирген соонда, эрги клубту кожуунунун Улусчу театрының оран-савазы болур кылдыр камгалап алганымыска, өөрүп турар бис. Ынчангаш тускайлаттынган муниципалдыг кожуунунун Чудур Артай-оол аттыг

драмалыг театр апарганы бистиң көрүкчүлеривиске-даа, кожуунувуска-даа уран чүүлдүн хөгжүлдизинге, материал-техниктиг баазынага дыка улуг деткимче болуп турар. Республикада кара чаңгыс аңгы оран-савалыг улусчу театр бистиң кожуунда болуп турар.

Бо хүннерде ында РФ-тиң “Культура” национал төлевилели-биле 23 сая рубль түңнүг деткимчени алгаш, капиталдыг септелгени чоруткан, ажыл адакталып турар. Изиг-соок суглуг, иштинде арыглары өрээлдерлиг чаагайжыды туткан оран-саваның байырлыг ажыдышкынын декабрь эгезинде кылдыр планнаан

/ Саяна Ондар Ч. Артай-оол аттыг улусчу театрының директору.

бис. Шак бо мындыг улуг ажылдарны чорударына, ылаңгыя көдээ черлерде культура албан черлеринче улуг кичээнгейни салып, деткимчени берип турарын ТР-ниң Культура яамызы, оң сайыды Виктор Чигжитиң үре-түңнелдиг ажыл-ижи деп демдеглес арга чок.

Ши уран чүүлү Мөңгүн-Тайгага 1970 чылдарда-ла сайзырап эгелзэн. Бир дугаар бо сценага кожуунун культу-ра ажылдакчылары В. Көк-оолдун “Хайыраан бот” деп шиизин тургускаш, ойнаан. Ол ши-биле республика чергелиг мөөрейге киришкеш, Улусчу театр деп атты камгалап алган. Ынчангаш 71 чылдан эгелеп бо хүнге чедир улусчу театрыныс ам-даа ажылдап турар. “Улусчу коллектив” атты ийи удаа камгалап алганымыс бо. Кожуунун культу-ра ажылдакчыларының хей-аады бедик, чаарттынган оран-саваларга чогаадыкчы ажыл-ижи улам сайзырап ажылдаар дээрзи билдин-

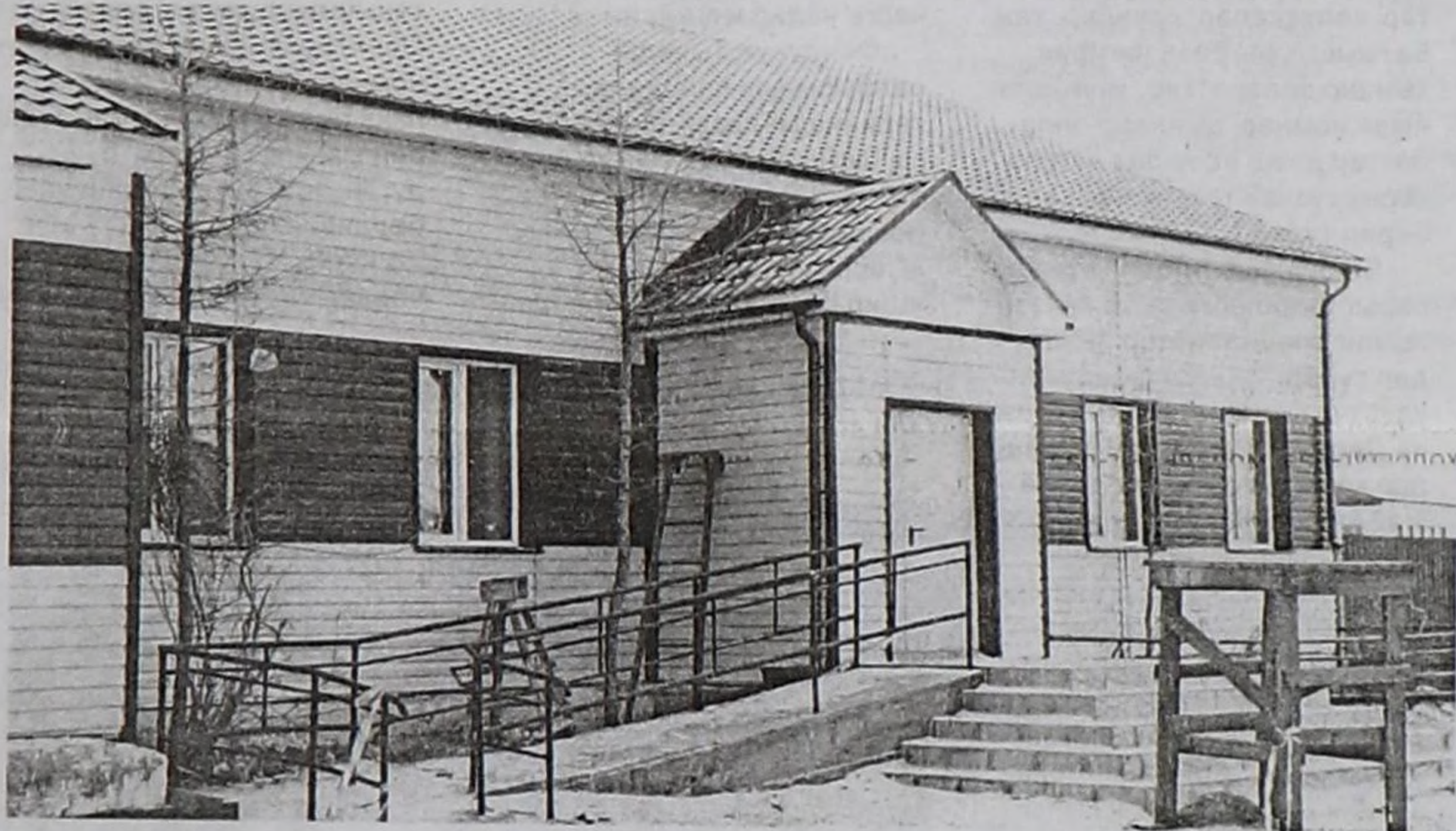
гир — деп, Ульяна Даржаевна тайылбырлады.

Амгы үеде Мөңгүн-Тайга кожуунун Чудур Артай-оол аттыг драмалыг театрында 9 кижиге ажылдап турар, оларның иштинде директор, режиссёр, үн режиссёру, костюмер, ийи одакчы, аштакчы кирип турар. Театрның репертуары чылдан чылче чаарттынып, солун шиилер немежи-п турар.

“Кожуунувустун аңгы-аңгы албан черлеринде ажылдап турар ши уран чүүлүнге со-нуургалдыг, уран талантылыг бот-тывынгар артистерниң дузазы-биле шиилерни үндүрүп, багай эвес чедиш-киннерлиг болуп турар бис. Оларның бирээзи бо чылын “Уран чүүлүн күзүңгүзү” республика чергелиг комедия көргүскен ши фестивалына киришкеш, Барыин-Хемчик кожуунга тилекчи болдувус. Театрның репертуарында В. Көк-оолдун “Хайыраан бот” К.-Э. Кудажының “Инчеек”, Н. Гогольдун “Кадыла-нышкын”, “Ревизор” дээш өске-даа шиилер кирип турар.

Бистиң улусчу театры-ныс 2018 чылда 1 сая рубль дузаламчы акша алган бис. Оң ачызы-биле “Инчеек” деп шииниң костюмдарын болгаш ыры-хөгжүм ансамблиниң хөгжүм херекселдерин, тыва улустун хөгжүм херекселдерин база садып алыр аргалыг болган бис. Ам чаарттынган оран-савалыг болуру-вуска, дыка өөрүп тур бис. Көрүкчүлеривиске моон-даа соңгаар солун шиилерни көргүзөр дээш, кызып ажыл-даар бис” — деп, Чудур Артай-оол аттыг улусчу театрының директору Саяна Ондар чугаалады.

/ Карина МОНГУШ.
Чуруктарны Самба
НОРБУЖУК тырттырган.

| СӨСТЕР ТАЙЫЛБЫРЫ |

Тыва дылдың чажыттары

Амгы үеде дыка хөй билдинмес кадагааты сөстөр төрзэн дылывысче шургуп кирип турда, бодувус-ла баш муңгарлып, ук шавар халдаашкына ойтур шавышкын бербес болзувусса, дузалажып кээр күш чок болган-дыр.

Тыва дылдың сайзыралының талазы-биле байдал дүшкүрленип, оң чидер-читпезиниң айылы тургустунуп келгенде, чамдык улустун болгаш ада-иелерниң база аныяк-өскенниң ортузунда төрзэн дылга хумагалал чок хамаарылга тургустунганда, билдинмес кадагааты сөстөрнүң тыва дылда тайылбырын, оларның очулгазын кылыры тоң чугула апарган. Ынчангаш даады ажылгалда чамдык сөстөрнүң очулгазын, тайылбырын мында кириерин кызыттырарым.

Нарратив (англ. болгаш

фр. narrative — лат. narrare «төөгүп, тоожуп») — бот-боттарына дорт холбаалыг, дес-дараалашкак болуушкуннарның тоожулалы, төөгүшкүнү.

Креатив(ный) — чогаадыкчы тура-хөөн. Ажыл-чорудулганың кандыг-бир адырынга чогаадылга, чогаадыкчы тура-хөөн.

Толерантность — шыдамык чорук; хары кижилерниң амыдырал-чуртталгазының омур-хевиринге, аажы-чаңына, мөзү-шынарынга, чүдүлгезинге, эзу-чаңчылдарына, делегейге көрүүшкүнүңгө, үзөл-бодалдарына шыдамыккай чорук.

Сепаратизм — хоор-лукчу сеткил. Кандыг-бир девискээрнүң азы чоңуң кандыг-бир күрүнениң хүрээлеңинге туруксавазы, оң салдарындан адырып, аңгыланыхсаар күзөл.

Релокант — көшкен. Бо

термин «релокация» деп англи сөстен укталган. Ол дээрже ажылдакчы кижиниң үр азы кыска хуусаада ажылдап, чурттаары-биле чаа черге көжери-дир. Ниитизи-биле алырга, релокант деп билиг янзы-бүрү чылдагааннарның ужуң кадагааты чуртче көжериңи шийтирилзэн, ынчалза-даа төрзэн чер-чуртунун хамаатызы эрге-байдалын оскунмаан кижиге хамааржыр.

Тускай шериг хөдөлгө эгелзэн соонда, Россиядан хөй улус үнүп чоруткан. Ол болза релокацияның бирги чалгыы болган, кол нургулайында казак-чагырганың шийтирлери-биле чөпшээрешпэннер чоруп турган. Шеригже долу эвес мөөңнээшкени чарлаанда, релокацияның ийги чалгыы эгелзэн. Ынчан оон ырбап дескеннер кадагааты чурттарже чоруп эгелзэн.

Экстремизм, экстремист (лат. extremus — «кыдыкы, хөлүн эрттир») — кыдыкы

үзөл-көрүштерниң, хөдөлгилерниң талаалкчызы (нургулайында политикада). Ниитилелдин үлегер-чижээн, эзу-чурумун шуут-ла хүлээп көрбейн турар чамдык кижилер, а ол ышкаш политиктиг болгаш шажын-чүдүлгө организациялары экстремизмге туралыглар. Политиктиг экстремисчи хөдөлгилериниң аразындан корум-чурум үрээринче күткүдүгнү, террорисчи актыларны, партизан дайынының чорудулгазын аңгылап болур.

Пятая колонна — бешки чыскаал. Бодунуң чуртунга удур ажы-биле хөдөлүп турар бөлүк кижилерни ынча деп адаар. Амгы үеде Россияда ук айтырыг чиди-биле тургустунган, чүге дизе демги бешки чыскаал кандыг-даа адырда шургуп кирген болуп турар: эрге-чагыргада-даа, бөдүүн чон ортузунда-даа. “Бешки чыскаал” деп билишкын кайыын тыптып

келгенил? “Бешки чыскаал” дээрже 1936–1939 чылдарда Испан Республикага өөскзэн хамааты дайынының үезинде генерал Франконун шивишкени-дир. Ынчан кайы-даа талага өске чурттардан эвилелдекчилер кирип турганы чугаажок. Совет Эвилели, Франция болгаш Мексика республикажыларга болчуп турганнар, а Италия, Португалия болгаш Германия франкистерниң талазын тырткан. 3 чыл эрткенде, франкистерниң тиилелгези-биле хамааты дайыны доозулган.

РФ-тиң Президентизиниң тайылбырлааны-биле алырга, бешки чыскаалдың киржикчилери дээрже “мага-боду-биле мында-даа болза, а алыс сеткил-сагыжы дүгдө улус тур”. “Бешки чыскаал” — ол дээрже хары күрүнелерге сөгүрүп, чашпаалап, оларның сорулгаларына, эрге-ажыынага ажылдап берип чоруур кижилер-дир.

(Уланчылыг)

/ А. ХЕРТЕК.

ДЕКАБРЬ 3 — БУГУ-ДЕЛЕГЕЙНИН ИНВАЛИДТЕР ХУНУ

Чуртталгага ынак, аарыгга дүжүп бербес кижилер

Чылдың-на декабрь 3-те Инвалидтер хүнүн бүгү делегейде демдегеп турар. Бо хүн байырланчыг эвес-даа болза, чанывыста кады кызыгаарлыг кижилер чурттап турар, оларга кичээнгей салыры, деткири бистиң хүлээлгевис деп чүүлү сагындырып турар хүн-дүр.

Декабрь 3-түн хүнү мээң база байырлалым апарган. Чүге дизе ийи чыл бурунгаар хамчыктыг ковидтин хайындан караам көөрү баксыраан соонда, инвалид эрге-байдалдыг кижилер санынче кирдим. Республиканың Караа көрбестер ниитилелинге тургустунуп алгаш, бодум ышкаш караа көрбес инвалид өөрүмбиле чылдың-на бо хүнү бир онзагай демдегеп турар апардым.

Кадык чуртталгадан көңгүс өске делегейде келген ышкаш болдум. Ниитилелде караа шуут көрбес азы көөрү багай эш-өөрүмнү аарыгга чалымас, амыдыралче чүткүлдүг, езулуг тура-соруктуг кижилер деп магадап көөр-дүр мен. Республиканың караа көрбестер ниитилелинң даргазы Аңгыр Байыр-оол-ович Хертек, хоорайның караа көрбестер ниитилелинң удуртукчузу Геннадий Биче-оолович Монгуш болгаш оларның командазы үр чылдарда бо ниитилелди билдиргаш башкарып турар. Неделя санында клубууска «Сеткил сергедир среда» хүнүнде шупту чыгып алгаш, аравыста хөөрежип, бир-ле солун хемчег, оюн-тоглаа организаастап, сагыш-сеткиливисти аядып, сергедир чаңылдыг бис. Кайгамчыктыг алдарлыг композитору Данзын Кертик-оол бисти ыры-хөгжүмүбиле сергедип хөглөдир. «Эне-Сай» ансамбливис республиканың хоочуннар интернаттарынче, «Серебрянка» санаторийже удаа-дараа үнүшкүннери кылып, оюн-тоглаазын бараалгадып турар. Чолаачывыс Орлан Сайын дыка солун, хөглүг-баштак, ол ансамблдин киржикчизи. Хоочун библиотекарывыс Урана Кара-ооловна Ооржак коллегаларыбиле биске делегей болгаш чурттуң медээлерин таныштырып, чогаалчылар болгаш артистербиле ужуражылгаларны эрттирип турары дыка солун. Чеже-даа кады чегей болза, чуртталгага ынак, аарыг-аржыкка дүжүп бербес мындыг кайгамчык кижилерге бүргедип алгаш, олардан чыда калбайн, күзелдиимбиле барып тур мен.

Караа көрбестер ниитилелинң деткиччилери хөй. Ылаңгыя Кызыл хоорай чагыргазы

/ Республиканың Караа көрбестер ниитилелинң кижигүннери.

санында дузазын көргүзүп турар. Бо чылдың ноябрь 13-те Караа көрбестер хүнүнде хоорайның мэри К.Б. Сагаан-оол байыр чедирип келгеш, найысылалда чаа туттунуп турар «Мөңгүн» микрорайоннуң бир бажыңыга караа көрбестерниң ном саңын тургузар дээн медээзи бисти дыка өөрткен. «Чаңгыс демниг Россия» партиязынң депутаттарының деткимчезин база үргүлчү көрүп тур бис. «Роза ветров» чечектер сады байырлал санында боодал чечектери-биле бисти өөртүп турар.

Инвалид кижилерге күрүне канчаар-даа аажок улуг сагыш салышкынны кылып турарын бодум мындыг байдалга келгеш, көрүп тур мен. Ылаңгыя Россияның социал фондузунуң Тывада салбырының ажилдакчыларының инвалид кижилерге эки хамаарылгазын демдеглекседим.

Бо фондунуң ачызында инвалидтер чүгле санаторий-курорттарга дыштанып турар

эвес, кады кызыгаарлыг кижилерге тускай даянгыштар, коляскалар, оруннар, хан базышкыны база чигирин хынаар аппараттар, «чугааланыр» номнар, дыңнаар аппараттар дээш өске-даа чугула херек тускай техниканы халас берип турар.

Бо буянныг албан черинде аарыг кижилерге дыка кичээнгейлиг специалистер ажилдап турар. Оларга фондунуң удуртукчузу Часкал Виктор-овна Дараа, социал программалар консультантызы Азиана Май-ооловна Самдан, социал программалар килдизиниң эксперти Айзана Мергеновна Донгак, социал программалар килдизиниң начальниги Чойгана Кирилловна Хертек, клиентилер албанының консультантызы Аржаана Геннадьевна Доржу, башкарыкчы специалист Жанна Онер-ооловна Соян хамааржыр. Фондунуң ажилдакчылары аарыг-аржык кижилер үешаанда эмнээшкенин эртип, кадыын санаторий-курорттарга быжыктырып алзын дээш, бүгү-ле аргаларны кылып

турар. Оларга улуг-бичии инвалид өөрүмнүң мурнундан черге чедир мөгөйдим.

Фондунуң Тывада салбырының специалистериниң медээзи-биле алырга, чүгле бо 2024 чылда Анапа, Кавказтың Ессентуки, Кисловодск, Москва облазының «Сосны», Хакасияның «Шира», Тываның «Серебрянка» база өске-даа санаторий-курорттарже ниитизи-биле 839 путёвканы инвалидтерге халас берген.

/ В.В. Субботина хүлээп алышкын үезинде.

Бо чылдың октябрь айда Республиканың Караа көрбестер ниитилелинң 6 кижии Москва облазында «Сосны» деп санаторийге халас дыштангаш келдирис.

Аңаа 18 хонук дургузунда кадыкысты быжыктырып, эмнээшкенин ап, арыг агаарга дыштанып алыр аас-кежиктиг болдувус.

Бир онзазынган чүүлүм — волонтерлар баарда, кээр-де-даа, бисти уткуп-хүлээп алгаш, чедер черивиске чедирип, үдөп каар болду. Ол дээр-ле база күрүнениң инвалидтерге кичээнгей салып турарының бир херечизи-дир. Санаторийниң ажилдакчылары база бисти чылыг-чымчак уткуп-хүлээп алган. Ылаңгыя санаторийниң администратору Наталья Петровна Мишина дыштаныкчыларга звилең-элдек, психолог терапевт эмчи Виктория Вячеславовна Субботина кижии бүрүзүнге дыка кичээнгейлиг, кижиниң

бүгү бодун шинчилеп, хынааш, кандыг эмнээшкенин эрттерин сүмелээр. Массаж кылыр Николай Константин-ович Прутников алтай уктуг, тываларга хамаарылгазы эки, дыка сонугаар. Оң карааның көөрү багай, спортчу тургаш, кемдээшкени алган. Карааңар камнап чоруңар деп катап-катап чагып сургаар.

Эмнээшкенин соонда янзы-бүрү солун хемчеглер, оюн-тоглааны курорттуң ажилдакчылары организаастап турду. Дыштаныкчыларның сонугалының аайы-биле биллярд, теннис, шыдыраа дээш шупту бар. Муңгарап, чалгаараар-даа чай чок сен. Москвадан чаладып келген артистерниң оюн-көргүзүүн магадап көрдүвүс. Таныштырылга кежээзинде Липецк облазындан, Нижний Новгородтан келген бөлүк дыштаныкчылар-биле таныштывыс. Национал идик-хевивисти кедип алгаш, Тывавысты таныштырдывыс: хоочун эмчи Олег Николаевич Бегзи шүлүк номчаан, Өвүрдөн Аяна Тюлюш биле мен «Голубая Тува» деп ырыны ырлааш, Тыва дугайында буклеттерни үлөп бердирис.

Курорттуң турар чери дыка чараш, хадылар бүргээн чуру-

малдыг чер. Оң төөгүзү 1974 чылда эгелээн — караа көрбес уругларны өөретпишаан, эмнээр чер кылдыр тургустунгаш, оон карак эмчилериниң билиин бедидер чер кылдыр ажиттынгаш, чоорту Бүгүзвилелдин караа көрбестер ниитилелинң профэвилел кижигүннериниң эмненир чери апарган. Бо санаторийниң өске дыштанылга черлеринден ылгалы — чүгле карак аарыгларын эмнеп турар. Россияда карак эмнээр талазыбиле чаңгыс-ла санаторий ол. Күрүнениң ачызында мындыг онза черге дыштаныр аргалыг болдувус.

Байырлалывыс таварыштыр инвалид өөрлеримге быжыг кадыкшылды күзевипшаан, Тываның Чазаанга, ТР-ниң Кадык камгалалынга, Социал фондунуң Тывада салбырынга өөрлерим мурнундан четтиргеним илередип мөгөйдим.

/ Светлана ДАНЗЫН-ООЛ, хоочун журналист. Арслан АРАКЧААНЫН тырттырган болгаш Караа көрбестер ниитилелинң архивинден чуруктар.

/ Спортчу хемчег.

"Өскүс-оол. Сырын хаттың тоожузу"

2024 чылда Тываның культура адырының база бир кол болуушкуну — "Өскүс-оол. Сырын хаттың тоожузу" мюзиклдин көрүлдези болур. Мюзиклди декабрь 21-де Тываның В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрынга көргүзөр.

Республиканың чурттакчылары мюзиклди көөр дээш, четтикпейн манап турары билдингир. Чүге дээрге тыва сценага ооң мурнунда ыңдыг улуг хем-чээлдиг мюзиклди ойнап көрбээн. Бо бир дугаар улуг хемчээлдиг көргүзүг болуп турар.

Өскүс-оол — дыка хей тыва тоолдарның маадыры, назы четпээн элээди оол. Ону Робин Гудка дөмейлеп болур. Чоннун тоолдарында Өскүс-оолду хей янзы чуруп көргүскен. Угаанныг, чидиг сөстүг, оптуг-кажар, тывынгыр болгаш ажылгыр-кежээ, кылбас-тутпас чүвези чок. Ооң амыдыралында таваржып турар ужуралдарында кезээде харам, алыксак-чиксек байларны кезеткен, оларга базындырган бөдүүн чонга дузалашкан чоруур. Карачал кижилерниң амыдыралын экижидери-биле бүгү оптуг-кажар аргаларын

ажылгап тургаш, Өскүс-оол тиилеп үнүп кээр.

Мюзикл — авторнун тоолга даянгат, тургускан база бир хевири. Чорумал кижилер хая чарындан чаа төрүттүнген чаш төлдү душ болуп тып алыр. Ону ол бурган шаңналы кылдыр хүлээп алгаш, өстүрүп каар. Өзүп келген Өскүс-оолга бодунун ук-төөгүзүн уктап, ада-иезин тып алырын азырап каан соңгу адазы ча-

гыыр. Ол чагыгны күүседир дээш, Өскүс-оол солун ужуралдарлыг аян-чорукче айттаныптар. Белен чүве кайда боор ийик, кадыг-берге түрегделдерге-даа таваржып, оларны ажып-эртип чорааш, күзээнин тып алыр. Көрүкчүлери тоолдун эки төнчүзү өөртүр дээрзи билдинир. Ам бо бүгүн артистерниң сценага чараш оюн-көргүзүүндөн көөр дээш, көрүкчү четтик-

| АДА-ИЕЛЕРГЕ СҮМЕЛЕР |

Номчуттунары чаңчыл апаар

Хостуг кижизидилгеге үндезилээн, башкылаашкынның кайгамчык аргазын ажылгааны-биле алдаржаан итали педагог болгаш эмчи Мария Монтессориниң демдеглелдер кыдыраажындан ада-иелерге сүмелерни бо рубрикага салыр бис.

ЧАШ УРУГГА НОМЧУЛГАНЫҢ АЖЫ ЧҮЛ?

Чаш уругнун мээзи чаа чүүлдерни дыка дүрген шиңгээди алыр. Бир харлаарыга чедир секунда бүрүзүнде 700 ажыг нейрон ооң мээзинге тыптып турар. Ынчангаш чаш уругга тоол-

дар номчуп бээрге, ооң мээзи сайзыраар. Номчулга ажыктыг дээрзин ол ыяк сактып алыр. Ада-иезиниң тоолдарын дыңнап өскөн төлге номчулга чаңчыл апаар.

НОМЧУЛГА ЧҮГЕ ЧУГУЛАЛ?

Бирээде, уруг хөлчөк

өөрениичел. Ийде, уруглар чаңчылдарга дыка ынак. Ынчангаш кежээ удуур бетинде авазы азы ачазы-биле кады үе эрттирип, номчуттунары оларга чаңчыл апаар.

Ада-иезиниң номга ынакшылын көргөш, чаш кижилер база ону өттүнер, бодунун бодалдарын, сагыш-сеткилин

Орус географтыг ниитилелдин булуңу Шагаан-Арыгда

Орус географтыг ниитилелдин Тыва Республикада салбыры оон кураторлар чөвүлелиниң деткимчези-биле «Тываның школаларынга Орус географтыг ниитилелдин булуңу» телевилелди боттандырып эгелзэн.

Ол булуңда Орус географтыг ниитилелдин тугун азып, улуг глобусту тургузуп, ханага ниитилелдин дугайында таныштырылганы дерзэн. Ноябрь 30-де Шагаан-Арыг хоорайның 2 дугаар школазының коллективинге бир дугаар «булуң» ажыттыгын.

Школа Орус географтыг ниитилелдин Тыва салбыры-биле каш чылдар дургузунда сырый харылзаалыг ажылдап, аныктар шимчээшкенин сайзыраткан: школачылар Енисей хүнү, географтыг диктант, география кичээли база оон-даа өске телевилелдерде чылдың-на идепкейлиг кижип турар.

Тыва салбырның даргазы Кара-кыс Аракчаа биле күүсекчи директору Эдгар Байкара өөредилге организациязының 95 чылдаан юбилейиниң үезинде школаның удуртулгазынга "ОГН булуңун" байырлыг байдалга ажыткан.

Юбилейлиг хуралда школачылар болгаш башкылар коллективи концерт көргүскен. Чыылганнар школаның национал оркестриниң составында бичи барабанчының оюнун сонуургаан. Кара-кыс Дон-гаковна ОГН-ниң юбилейлиг хөрөк демдээн ол уругга тывыскаан. «Тывада чаңгыс алдарлыг барабанчы кыс — Байлак Монгуш бар, ам ийи дугаары өзүп олурары онза-дыр!» — деп, ол демдеглээн.

/ ТР-ниң Чазааның парлалга албаны.

/ Айдың ОНДАР.

| НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ |

Национал чечен чогаал шаңналы

Эргим, номчукчу! Бөгүн өөрүп ор мен. Тыва дыл хүнүнде биске дыка күзенчиг, өөрүнчүг, уттун-дурбас онзагай байырлап болган. Виктор Көк-оол аттыг Национал театрга Тываның Чазааның Даргазы Владислав Ховалыг "Национал чечен чогаал шаңналы" мөөрейниң дараазында тиилекчилеринге акша шаңналын тывыскан: Любовь Мижит-Доржу «Хоругдал», Лидия Ооржак «Чүрек согуу деңге соп чор», Маадыр-оол Ховалыг «Гиннес рекордунче киргеним», Зинаида Серен-Чимит «Ойнаарактарның хомудалы» дээн чогаалдары база Игорь Принцев тыва дылдан орус дылче Бады-Байыр Тараачының «Кайгал» деп чогаалының очулгазы дээш улуг үнелелди алган, күрүне шаңналынга төлөптүг болганнар. Чогаалчыларга изиг байырывыс тудуп, сеткиливис ханып, адыш часкаашкыны диңмиреп турган.

Тыва Республиканың Националдар херектериниң талазы-биле агентилел чогаал адырында "Национал чечен чогаал шаңналы" мөөрейни чылдың-на эрттирип, тыва чечен чогаалдың сайзыралына идигни берип, эки чогаал бижириңче кыйгырып турары мактанчыг-дыр. Ындыг бедик шаңналга төлөптүг болур дээш кым эки чогаал бижириңче семевес боор. Тыва дыл хүнүнде шаңнал алган чогаалчыларывыс бо удаада хей болган. Жюри кижигүннеринге шилилгени эки кылганынга өөрүп четтирдивис. Ылаңгыя келир үениң салгалдарына бүгү назынында чүрзэн бүрүнү-биле өргүп, ооң-биле чергелештир тыва чогаалдың

/ Тываның Алдан-Маадыр аттыг Национал музейинде Тываның улустуң чогаалчызы Маадыр-оол Ховалыг чогаалчы эш-өөрү-биле (2024 ч., ноябрь).

дынын холдан ыяк салбайн чоруур хоочун башкы, чогаалчы, хей-ниитижи Лидия Ооржактың "Чүрээм согуу деңге соп чор" деп тускай шериг операциязынга тураскааткан патриотчу темага бижээн чогаалының аныяктарны төрзэн чуртунга ынак болурунга кыйгырган сестери чидиг болуп, күрүне шаңналынче ары-биле киргени маргыш чок, шаңнал езулуг эззиниң холунче кирген-дир, байыр чедирип ор мен, хүндүлүг Лидия Хорагаевна!

Маадыр-оол Бартыштаанович Ховалыг — прозачы, очулдурукчу, публицист, альпинист, хей-ниитижи. Тываның улустуң чогаалчызы кайгамчык эрес, шыдамык-тыр силер! Чогаалчывыстың кады арай кошкай берген-даа болза, оңнап-солагайлап бижиир, орустап-тивалап чугаалаар дээни ышкаш, бодунуң маа-

дыр адын дагын көргүзүп, күзенчиг чогаал шаңналын алганы улуг тиилелге-дир! "Гиннес рекордунче киргеним" деп чогаалы школачыларга, аныяктарга — улуг белек. Дөскөл чок эрестиг бичии оолдар патриотчу, дидим эрес болуп, ол хире үезинде чайгаар сонуургак өзүп келир. Оон аңгыда, ук номда тыва уругларның психологиязының чажыды көстүп турар. Школачыларга номчулга мөөрейин эрттиреринге идиглиг ном. Күрүне шаңналынга төлөптүг болган өске-даа эш-өөрнүң чогаалы номчукчуларга улуг белек болганынга бүзүрээр мен. Тыва Республиканың Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң кызымак күш-ажылы мында база көскү. Тывадан дашкаар парлалга шөлүнде аттарывыс көстүп, арыннарывыс чырып тур. Чаа номнар

үнүп турза-даа, биске чаңгыс четпес чүүл бар. Кызыл хоорайда тыва чогаалчыларның болгаш эртемденнериниң чогаалын садып-сайгарып турар таптыг ном сады чогундан, чаа үнген номнары тып номчууру дыка берге. Номчукчу болгаш чогаалчы кижиниң аразында харылзаа чок болуп турар.

Бо айтырыгны чогуур деңгелге тургузар үе келген. Тыва номнары кайда садып турары? Ындыг айтырыг турбас кылдыр номчукчуларның дилзэн хандылар болза эки. "Ном саңы дээр-ле билиглерниң үнер дөзү. Ном — кижиниң өңнүү. Эртемнерни номдан тывар, эртинени черден казар" деп мерген угаадыгны утпаалыңар.

/ Лидия ИРГИТ,
хоочун журналист.

30 ажыг чылын Шуй школазынга бараалгаткан

РСФСР-ниң өөредилгезиниң тергинни, ССРЭ-ниң алдарлыг башкызы Майны Бадыевич Салчак бодунуң башкылаашкын ажылының 60 чыл стажының 30 ажыг чылын Шуй школазынга ажылдаан.

Ооң чырык адының Шуй школазының 101-ги чылында Майны Бадыевичиниң адын тыпсыр дугайында сумузунуң Төлээлекчилер хуралының шийтпиринге үндезилээш, Бай-Тайга кожунуң Төлээлекчилер хуралы доктаалды хүлээп алган. Шуй сумузунуң чон хуралынга кожунуң баштыңы, чөгүрү дараа

зы Роберт Аракчаа Шуйнуң школазынга Майны Бадыевич Салчактың адын тыпсыр дугайында доктаалды номчуптарга, залда чон шупту туруп келгеш, диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ол адыш часкаашкыннары чоннуң өөрүшкүзүнүң база деткимчезиниң илгерилээшкениниң херечизи болган.

Өөрүшкүзүн илередип, хей кижиге сөс алган. Маны Бадыевич-биле кады ажылдап чораан техниктиг ажылчынар: Долума Хертек, Роман Савындай, Кызыл-Уруг Саая. Олар башкының эпиг-чөптүг, кижизин, хүндүлээчелин, үнүн бедитпес, чүгле чагып чугаалаарын, культурун, биче

сеткилдиин сактып чугаалааннар. Улус өөредилгезиниң хоочуннары: Күске Делгеровна Салчак, Ким-оол Көк-оолович Сарыг-Донгак, Полина Хертековна Балдың, Валентина Арагачеевна Амырта, Дадар-оол Сүрүнөвич Хомушкү, Каң-оол Хертекович Чошкак болгаш өөреникчилери: Светлана Самбий-оол, Чойган Хертек, Аңнаар-оол Хертек болгаш Шуй сумузунуң чагырга даргазы Юрий Дамбыл олар башкызының дугайында чылыг сактыышкыннары чыылганнарга чугаалап бергенер.

Оон соонда кожун болгаш сумулар школаларындан болгаш уруглар албан

черлеринден төлээлер сөс ап, боттарының белектерин школага бергенер.

Кожунуң баштыңы Роберт Адар-оолович Бадыевичиниң огу Майны Мергенге база хоочун кадрчы Арбай-оол Серенотка ТАР-ның ССРЭ-ге каттышканындан бээр 80 чылдаан оюнуң медальдарын тывыскан.

Кожунуң өөредилге департаментизиниң болгаш школаның баштаар чериниң хүндүлел бижиктери-биле эки ажылдыг хоочун болгаш аныяк башкыларны шаңнаан.

Байырлапды школаның өөреникчилериниң болгаш башкыларының солун концерти-биле дооскан.

/ Ким-оол САРЫГ-ДОНГАК,
Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы, Тываның чогаалчылар эвилелиниң кижигүнү.

| "ШЫНГА" ПАРЛААН
СООНДА |

Кызылга тургузар

"Шын" солунувустуң бо чылда 85-ки ээлчеглиг үндүрүлгезинде Татьяна Санааевна Кызыл-оолдун Тыва күрүнениң баштайгы удуртукчузу Маады Лопсан-Осур дугайында чүүлүн улуг сонуургал болгаш хөлээшкын-биле номчудум. Маады Лопсан-Осур дугайында автор номчукчуларга төөгүп, ооң амыдырал-чуртталгазын шинчилеп, угун-дөзүн тып, допчузу-биле айтып көргүзүп турары чугула-даа, өөрүнчүг-даа-дыр. Чүге дээр-келир үеде соовустан баскан салгалдарда база бо чүүлдүң автору ышкаш, сеткил-чүрээ төрзэн чурту дээш хып, киискип чоруур шинчилекчилер болгаш эртемденнерге оларның кылып чорудары ажылдарынга өзек болгаш дуза болуру магатчок.

ССРЭ-ниң эге башкы чылдарында актыг черге хей санның нүгүлдериң нептереңгей турганы, актыг черге эвээш эвес кижилерниң репрессияга таварышканы Совет Эвилели буурап дүшкен соонда, архивтерде чажыт бижик-саазыннар ажыттынарга, билдинип келген. Тываның ховар огу Маадыр Лопсан-Осурну бо каржы-дошкун салым база оюп эртпээн. Адааргак, чижең кижилерниң нүгүлдери буруу чок черге ооң чырыктылыг ат-сывын хирге борап, бужартадып калган. "Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас" дээни дег, эрткен-барган үелерниң чазыг болгаш нүгүлдери амгы ниитилелдиң чөптүг кеземче үнелелинге таваржыр, кижилерниң угаан-медерелинге эстир ужурлуг.

Чүгле төрзэн кожууну Бии-Хем эвес, төрзэн чону, Тыва чурту дээш сеткил-чүрээ аарып чораан удуртукчувус Маады Лопсан-Осурнуң чырыктылыг адын Туранга эвес, а республиканың найысылалы Кызылдың төп кудумчуларының бирээзинге мөңгедип, аңаа тураскаал кылып тургузары, даргавыстың төлөптүг адын-сывын агартырындан аңгыда, чонувустуң хей-адын көдүреринге идиг, нүгүлдүг чазыглар кылбазынын, төлөптүг үлө-херектерни бүдүрериниң аныяк-өскөнгө үлегер-чижек болур деп бодум хуумда санаар мен.

/ Вячеслав МЫНИН-ООЛ.
Москва хоорай.

**Красноярск крайда, Хакас Республикада
болгаш Тыва Республикада регионнар аразында
тус черниң күрүне эт-хөреңгизин эргелеп-
башкарар талазы-биле федералдыг агентилели
хавырган өнчү-хөреңги садар электроннуг
АУКЦИОННУ эрттирерин дыңнадып тур:**

1. Аукционнуг хевири болгаш эрттирер чери: хавырган өнчү-хөреңги садар аукционнуг эрттирер хевири «Интернет» четкизинде электроннуг садыг шөлүңгө эртер. Электроннуг садыг шөлүңгө «Интернет» четкизинде адреси: <https://www.rts-tender.ru/>. Хавырган өнчү-хөреңги садар чарлал долузу-биле дараазында сайтыда чарлаттынган: <https://torgi.gov.ru/new>

2. Электроннуг садыг шөлүңгө «Интернет» четкизинде ады: «РТС - тендер» КХН, <https://www.rts-tender.ru/>

3. Аукционга киржирде, чагыг кириериниң эгелээр хүнү болгаш шагы: 04.12.2024 10.00 ш. (Москва шагы) «РТС - тендер» КХН <https://www.rts-tender.ru/>.

4. Аукционга киржирде, чагыг кириериниң сөөлгү хүнү болгаш төнер шагы: 20.12.2024 18.00 ш. (Москва шагы).

5. Кирген чагыгларның түңнээр хүнү: 23.12.2024 10.00 ш. (Москва шагы).

6. Аукционнуг эрттирер хүнү болгаш шагы: 26.12.2024 10.00 ш. (Москва шагы).

7. Өнчү-хөреңги садарының кол чылдагааны болза: Россия Федерациязының суд приставтарының Тыва Республикада эргелелиниң, өнчү-хөреңги садарын дамчыдып турар дугайында үндүрген доктаалы болур. Чарлалда садып турар өнчү-хөреңгини суд приставтарының доктаалы-биле садарын соксадып болур.

Аукционда садып турар долаага (залогка) арттырып каан өнчү-хөреңги:

Лот №	Садып турар өнчү-хөреңги	Адреси	Эге өртээ (руб.)	Задаток / базым түнү (руб.)
БИРГИ САДЫГ				
1	Чуртталга бажыңы (квартира), ниити шөлү 33,3 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:18:0105026:921.	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу, б.3/2, кв.34.	1 950 000,00	97 500,00
Өнчүнүң садар чылдагааны: Суд приставтарының өнчүнү садар дугайында үндүрген доктаалы болур.				
2	Чурттаарыңга көрдүмзээн оран-сава (гараж № 19), ниити шөлү 55 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:18:0105036:2702. Бажыңның (гаражтың) чери, ниити шөлү 55 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:18:0105036:2515.	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузу, б.3.	2 020 000,00	101 000,00
Өнчүнүң садар чылдагааны: Суд приставтарының өнчүнү садар дугайында үндүрген доктаалы болур.				
3	Чурттаарыңга көрдүмзээн оран-сава (гараж № 57), ниити шөлү 29 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:18:0105036:2745. Бажыңның (гаражтың) чери, ниити шөлү 29 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:18:0105036:2553.	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузу, б.3.	1 065 000,00	53 250,00
Өнчүнүң садар чылдагааны: Суд приставтарының өнчүнү садар дугайында үндүрген доктаалы болур.				
ИЙГИ САДЫГ				
4	Чуртталга бажыңы (квартира), ниити шөлү 47 дөрбелчин метр. Кадастр дугаары 17:04:0301013:152. Бажыңның чери, ниити шөлү 2888 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:04:0301013:61.	Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Кундустуг сумузу, Центральная, кудумчузу, б.84.	999 600,00	49 980,00
Өнчүнүң садар чылдагааны: Суд приставтарының өнчүнү садар дугайында үндүрген доктаалы болур.				
5	Чуртталга бажыңы, ниити шөлү 72,1 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:10:0401074:269. Бажыңның чери, ниити шөлү 870 дөрбелчин метр, кадастр дугаары 17:10:0401074:183.	Тыва Республика, Таңды кожуун, Бай-Хаак сумузу, Юбилейная кудумчузу, б.5, кв.1.	850 000,00	42 500,00
Өнчүнүң садар чылдагааны: Суд приставтарының өнчүнү садар дугайында үндүрген доктаалы болур.				

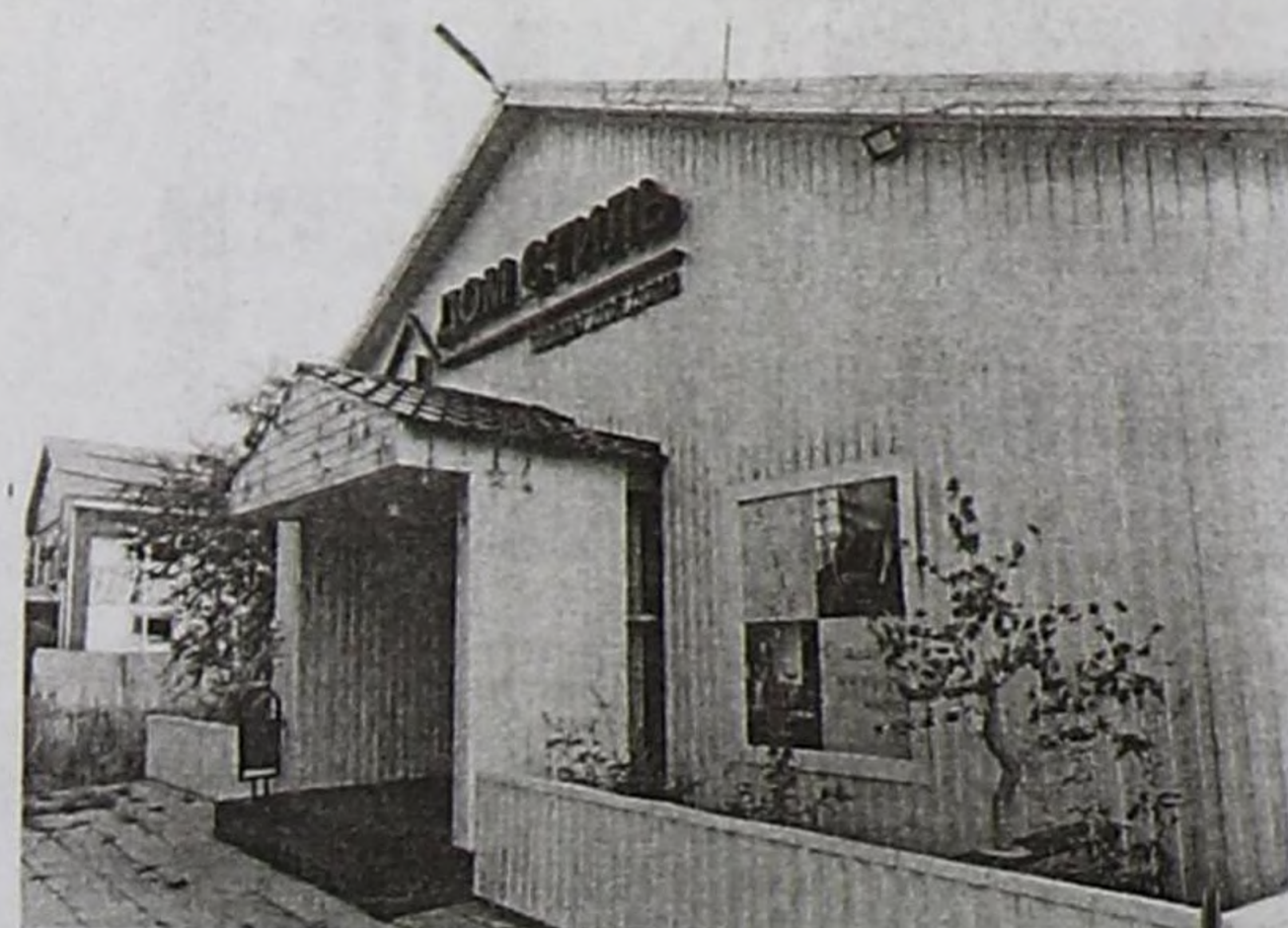
Аукционга киржирде, чагыгларны (заявктарны) интернет четкизи таварыштыр чорудар.

Сайттың адреси: <https://www.rts-tender.ru/>

Долу чарлал, интернет четкизинде дараазында сайтыларда чарлаттынган: <https://torgi.gov.ru/new>, <https://www.rts-tender.ru/>

Аукцион дугайында айтырар адреси болгаш телефону: Кызыл хоорай, Улуг-Хем-ская кудумчузу, б.14, 2 каът, каб. 209, телефон (394) 227-70-21.

Чарлаттынган өнчү-хөреңгини (бажыңнарны) айтырар адреси болгаш телефону: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу, б.1а, телефон 8 (394-22) 6-62-94 (Тюлюш Надежда Даваажановна).

Магазин

"ДОМ СТИЛЬ"

В преддверии Нового года
приглашает вас за покупками!

У нас широкий ассортимент товаров: от мебели и текстиля до декора и аксессуаров. Мы предлагаем только качественные и современные решения для вашего интерьера. Мы рады видеть вас в нашем магазине! Не упустите возможность преобразить свой дом с "Дом Стил".

Вы найдете все, что нужно для создания уюта и
стиля в вашем доме!

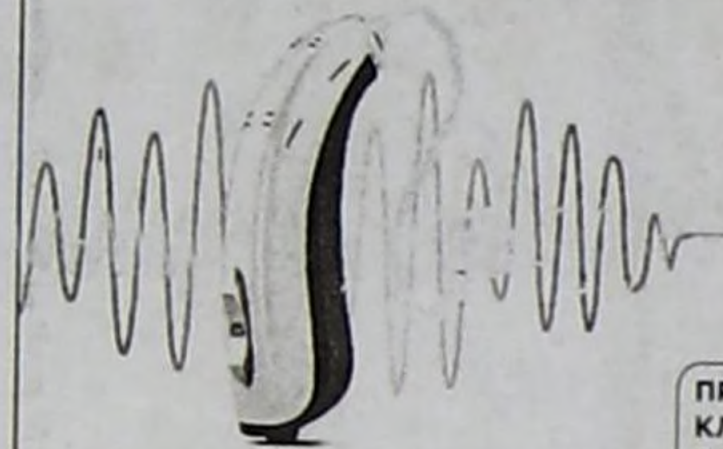
Для получения дополнительной информации звоните по телефону или приходите к нам по адресу:
город Кызыл, улица Рабочая, 337. Тел.: 89233888822
Мы работаем без выходных с 9:00 до 20:00 часов

ИП Монгуш А.А. ИНН 171200794286 Реклама 12+

Аудионика
Специалисты по слуху

ЦИФРОВЫЕ СЛУХОВЫЕ АППАРАТЫ

БЕСПЛАТНАЯ ПРОВЕРКА СЛУХА

- ГАРАНТИЯ И СЕРВИС
- ИНДИВИДУАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ
- КОНСУЛЬТАЦИЯ ПО ПОЛУЧЕНИЮ КОМПЕНСАЦИИ ОТ ФСС

ПРИ ОБРАЩЕНИИ В ФЕДЕРАЛЬНУЮ СЕТЬ
КЛИНИК СЛУХА «АУДИОНИКА»
В ТЕЧЕНИЕ ОКТЯБРЯ 2024 ГОДА –
СКИДКА НА СЛУХОВЫЕ АППАРАТЫ ДО 30%*.
Подробности акции можно уточнить по телефону:
8 800 555 5078

*Количество аппаратов ограничено.

ЗАПИСЬ ПО ТЕЛЕФОНУ
8 (3942) 226-226
ул. Ленина, 47

ИМЕЮТСЯ ПРОТИВОПОКАЗАНИЯ. НЕОБХОДИМА КОНСУЛЬТАЦИЯ СПЕЦИАЛИСТА

АЛДЫН, МӨҢГҮН САДЫП АЛЫР МЕН.
ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРНЫ
ДҮРГЕНИ-БИЛЕ СЕПТЕП КЫЛЫП ТУРАР.
МӨҢГҮН ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРЖЕ
35% ЧИИГЕЛДЕЛИГ.
ЮВЕЛИРЛИГ САЛОН
"ЗОЛОТАЯ ЦЕПЬ"

АДРЕЗИ:
КОЧЕТОВ КУДУМЧУЗУ, 49
2 ДУГААР КАҢТ.
8-923-338-9188

ИП Шлак Е.А. ОГРНИП
317171900013031

Реклама

Күш-культура факультетинин байырлалы

Ноябрь 22-де Тываның күрүне университетинин күш-культура болгаш спорт факультетинин тургустунганындан бээр 25 чылдаан оюнга тураскааткан шуулган болган. Эртемденнер, башкылар база студентилерниң киржилге-биле болган шуулганга төөгүлүг 1 дугаар спортчу музейни бедик деңгелге ажытканы кажанда уттундурбас.

ТывКУ-нун ректору, философия эртемнеринин доктору Ольга Хомушкуну база Красноярскының педагогика институтунун профессору Дмитрий Завялов шуулганын ажыдып, чыылганнарга изиг байырны чедиргенер. Күш-культура болгаш спорт факультети 1999 чылдың сентябрь 30-ден тура стандарттарга дүүштүр ажылдап эгелзэн. Ук факультет бедик деңгелдиг өөредилгени чорудуп, хөй-хөй салым-чаянын спортчуларны, тренерлерни, башкыларны доостурган. Ында эртем-шинчилел ажылын амгы үеге дүүштүр чорударына бүгү-ле эки байдалды тургускан, ол ыш-каш спортту, кадык амыдыралды сайзырадыр төлөвилелди чедиш-кинниг боттандыар сорулгалыг дээрзин университеттин ректору демдеглээн.

Факультеттин деканы, педа-

гогика эртемнеринин кандидаты Чечена Алдын-ооловна Дажы шуулганын киржикчилеринге байырын чедирбишаан, факультеттин хөгжүлдесинге үлүг-хуузу кириген башкыларны, оларның аразында бирги профессор, эртем доктору, факультеттин бир дугаар деканы Херел-оол Дажы-Намчалович Ооржакты онзагайлап демдеглээн. Ол ыш-каш факультетте 8 эртем кандидаты, оларның 6-зы доцентилер, дуржулгалыг 8 башкы, 4 башкы, 1 ассистент, 7 ажылдакчы барын таныштырган.

Күш-культура факультетинде 3 кафедра база эртем-шинчилел лабораториязы (удуртукчузу, доцент, педагогика эртемнеринин кандидаты Елена Михайловна Аг-оол) бар. Студентилерни өөредилгеге 4 спорт залы, 2 хүреш база тускай дерилгелиг 1 бокс залы, 1 ажык стадион, 1 бассейн бар.

Ол ыш-каш Казак Республиканың Спорт болгаш туризм академиязы, Актюбинскинин К. Жубанов аттыг Күрүне университети, Республиканың спортчу командалар белеткээр төвү, спорт школалары, ниити билиг школалары, ИХЯ, айыыл чоң чорук албаны, шериг кезектери, күрүнениң база кожуннарның албан черлери-биле керээни чарып, чедиш-кинниг ажылдап турарын демдеглээн.

Факультеттин адын Россияда алдаржыткан студентилер болгаш башкыларны база таныштырган: Тываның 1 дугаар спорт мастери, доцент, педагогика эртемнеринин кандидаты Өргелээр Ондар, университетке спорт клубун ажыткан, спорттун национал хевирлеринге делегей чергелиг шуулганнарның удуртукчузу, доцент, педагогика эртемнеринин кандидаты Сергей Ооржак, доцент, педагогика эртемнеринин кандидаты, бокс тренери, Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы Илья Шивит-Хуурак, 1 дугаар спорт музейинин ажыдыкчылары Елена Аг-оол, Чечена Даңы, сумога делегей чергелиг шийткеекчи Болат Шагжы, ушу тренери Роберт Күнзек, Олимпий оюннарының киржикчизи Лориса Ооржак, башкызы Россияның алдарлыг тренери Виктор Достай, Россияның алдарлыг спорт мастерлери Опан Сат, Начын Куулар (хостуг хүреш), Мergen Ооржак (кик-бокс) дээш оон-даа өскелер.

Бир дугаар спортчу музейинин байырлыг ажыдышкынының соонда, ТР-ниң Дээди Хуралының мундан депутаттар Буян Биче-оол, Россияның Маадыры Мergen Донгак, ТР-ниң Спорт база Өөредилге яамыларындан, ТывКУ-нун удуртулгазындан шаңнал-макталды хөй башкыларга тывыскан.

Факультеттин чылдар аайы-биле доозукчулары база башкылары шупту тыва хептиг солун концертти Россияның алдарлыг артизи, Тываның улустун хөөмейжизи Андрей Монгуш игил ыягызын ойнаан соонда, көргүскени уткалыг, солун болган.

/ Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ,
спорттун хоочуну.

| АДА-ЧУРТ КАМГАЛАЛЫ |

Чоок кижилеринге дуза

Чаа-Хөл кожууннун чурттакчы чонунун аразындан тускай шериг операциясында киржип турар, дайынчы хөделиш-киннерге амы-тынындан эрес-дидими-биле чарылган, шериг хүлээлгезин күүсеткеш, төрзүн чуртунче эглип келген аныяк оолдар эвээш эвес.

Тускай шериг операциясында амгы үеде киржип турар оолдары, акылары, адалары дээш чаа-хөлчүлөрнүн сагыш-сеткили үргүлчү дүвүрөп, олар онча-менди чорзун дээш, дузалаар аргаларын бодап турарлар. Ындыг арганың бирээзи – тулчууш-кун шөлүнге бистиң дайынчыларывыс дайын-

дан чаштынып камгаланыр четкилерни аргааш, Украинаже чорудары. Ноябрь 16-да Улуг-Хем кожууннун волонтерлары келгеш, Чаа-Хөлдүн волонтерларына дайынчылар адаанга чаштынып камгаланыр четкини канчаар аргырын көргүзүп өөреткенер. Бо хүннерде Чаа-Хөл кожууннун шупту сумуларының волонтерлары четкилерни аргып турарлар.

Чаа-Хөл суурнун волонтерлары четкини кожууннун Культура төвүнде аргып турар. Адаанга чаштынып камгаланыр четкини аргыры белең эвес херек. Четки ээлгир, хере чадарга, азы эштирге, шаарбарбас, оон адаанда дайынчылар дайынга көзүлбес болур ужурлуг. Четкилерни чогуу-на ынчаар аргыыр дээш, волонтерлар кызып ажылдап турарлар. Оларның аразында Мария Романовна Ховалыг, Нелли Самбын-ооловна Даш дээш өске-даа улуг назы-харлыг хоочуннар база бар. Зоя Түлүшевна Өдегей, Маргарита Кыргысовна Алтай дээш элзэн хөй-ниитижилер четки аргырынга идеп-кейлиг киржип турар.

Камгалал четки аргыыр ажылды Алдынай Дирти удуртуп турар. Оон өөнүн ээзи А.И. Дирти, дунмазы Д.-Ч.Ю. Шивит-оол тускай шериг операцияның киржикчилери. Ынчангаш ТШО-же чоруткан дузаламчы бүрүзү Алдынай Юрьевнаның сеткилинге берге черде чоруур эн чоок кижилеринге дуза ыш-каш болур.

Четки аргырынга херек тускай материалдарны Чаа-Хөлдүн волонтерлары боттарының чыгган акшазы-биле интернетте садыглар дамчыштыр садып ап турарлар.

/ Ш. ЛОПСАН.

Авторнун тырттырган чуруу.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

"Тыва медиагрупп" ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редактор
С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адреси:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская 100,
кабт 2, каб. 206

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А.К. Ооржак, А.Ч. Чамзырын —
2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94
Харылзаа, информация
технологиялары болгаш
массалыг коммуникациялар
адырынга хайгаарал талазы-
биле федералдыг албанның
Енисей эргелели «Шын» солунну
18.10.2022 чылда бүрүткээн.
Бүрүткел дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш
Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материал-
дарның авторларының
бодалдары редакцияның туружу-
биле дүүшпейн барып болур.
Айыттыг саннары болгаш өске-
даа фактылары, дыңдагылары
дээш авторлар боттары
харыылаар.

Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855,

организацияларга — П6860
Солун неделяда ийи катап үнөр
(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солуннун сайтызы:
shyn.ru
Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
2351 кезек

2024 ЧЫЛДА
«ШЫН» СОЛУННУҢ
ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 1440,96
рубль.
Тел.: 8(39422)2-11-52

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 960 рубль.
Тел.: 8(39422)2-18-10